

Diskursiva konstruktioner kring äldre i samband med digitaliseringen i
samhället

Sonja Baarman-Englund

Helsingfors universitet

Statsvetenskapliga fakulteten

Socialpsykologi

Pro gradu-avhandling

Månad År december 2020

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Statsvetenskapliga fakulteten		Laitos – Institution – Department Magisterprogrammet i samhällsvetenskaper
Tekijä – Författare – Author Sonja Baarman-Englund		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Diskursiva konstruktioner kring äldre i samband med digitaliseringen i samhället.		
Oppiaine – Läroämne – Subject Socialpsykologi		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika – Datum – Month and year December/2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 71
<p>Tiivistelmä – Referat–Abstract</p> <p>Den snabba digitaliseringen i samhället har aktualiserat diskussioner kring olika gruppers jämlika möjligheter till digital delaktighet. Frågor kring detta tema har även tidigare varit aktuella men det speciella pandemiläget har medfört att detta tema blivit mer angeläget. Att få tillgång till viktig information förutsätter tillgång till modern digital teknik och besittande av sådan kunskap som utgör förutsättning för digital delaktighet och därmed även delaktighet i samhället.</p> <p>Syftet med den här avhandlingen är att utforska hur äldre konstrueras i samband med digitaliseringen och vilka konsekvenser detta har. Tidigare forskning kring ämnet har pekat på att äldre ofta konstrueras enligt polariserade bilder och då såsom antingen positivt eller negativt och att detta sammanfaller med den dominerade samhällsdiskursen (Forsman & Nordmyr, 2020). Materialet i studien omfattar texter utifrån vilka äldre konstrueras på olika sätt. Jag använder mig av ett diskursanalytiskt sätt att närma mig materialet för att kunna analysera hur man talar om de äldre i texterna.</p> <p>En diskurs kan beskrivas som ett specifikt sätt att tala om något, en diskussion som går att utmärka i olika sätt att använda språk och begrepp.</p> <p>Metoden bygger på diskurspsykologi samt kritisk diskurspsykologi. Det innebär att studien även bygger på att äldre kan välja identitet och därmed de sätt de positionerar sig på.</p> <p>I analysen identifierades tre tolkningsrepertoarer: den resursstarka, den resurssvaga samt den normbrytande och utifrån dessa konstruerades olika subjektpositioner</p> <p>Analysen kunde även identifiera en mera allmän och därmed även en mer dominerande tolkningsrepertoar genom vilken äldre positionerades utifrån varierande subjektpositioner.</p> <p>Analys av diskurser möjliggör fokus på språkets betydelse och utforskandet av hur de sätt vi uttrycker oss på både i tal och skrift inverkar på hur vi tänker kring men framförallt formar betydelsefulla sociala handlingar. Tolkningsrepertoarerna visade hur äldre konstrueras i relation till andra grupper men även utifrån skillnader bland de äldre i samhället.</p> <p>Resultaten av denna forskning bidrar till tidigare forskning genom att visa på betydelser av diskursiva kontraktioner av äldre i samband med digitaliseringen. Det kritisk diskursanalytiska begreppet hegemoni användes för att lyfta fram betydelsen av den dominerande tolkningsrepertoaren men även äldres valmöjligheter beträffande identitetsskapande. Resultaten lyfter fram språkets centrala roll i hur vi förstår vår sociala verklighet men även hur dessa förståelser visade höra samman med tidigare kulturellt bundna formuleringar kring äldre. Framtida forskning kunde undersöka ifall pandemin förändrat på förhållandet mellan äldre och yngre grupper i samhället beträffande digital teknologi.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Digitalisering, äldre, identitet, positionering diskurs		

1 INLEDNING.....	1
2 BAKGRUND SAMT TIDIGARE FORSKNING	6
2.1 DEN DIGITALA KLYFTAN, DIGITAL DELAKTIGHET OCH DIGITAL KOMPETENS.....	6
2.2 DIGITALISERINGENS BETYDELSE FÖR DE ÄLDRE	7
2.3 TIDIGARE FORSKNING.....	9
2.4. PROBLEMFORMULERING OCH FORSKNINGSFRÅGOR.....	13
3 TEORETISKA OCH METODOLOGISKA RAMVERK	14
3.1 SOCIAL KONSTRUKTIONISMEN SOM TEORETISK REFERENSRAM	15
3. 2 DISKURSANALYS	17
3.2.1 <i>Språket och den sociala verkligheten</i>	18
3.2.2 <i>Diskurs och subjektet</i>	20
3.3 POSITIONERING SOM MÖJLIGGÖR OCH BEGRÄNSAR DE ÄLDRES.....	22
HANDLINGSUTRYMME (<i>AGENCY</i>)	22
3.4 DISKURSPSYKOLOGI.....	24
3.5 KRITISK DISKURSIV PSYKOLOGI	26
3.6 CENTRALA ANALYTISKA VERKTYG	28
3.6.1 <i>Tolkningsrepertoar</i>	28
3.6.2. <i>Subjektsposition</i>	30
4 MATERIAL OCH METOD.....	31
4.1 MATERIAL	32
4.2 INSAMLING OCH HANTERING AV MATERIALET	32

4.3 ETISKA SYNPUNKTER	33
4.4 REPRESENTATION.....	34
4.5 DISKURSPSYKOLOGI OCH KRITIKS DISKURSPSYKOLOGI SOM METOD	35
4.6 METODOLOGISKA REFLEKTIONER	36
4.7 ANALYS AV MATERIALET	36
4.7.1 Steg ett och två: Diskursiva konstruktioner	38
4.7.2 Steg 3: Tolkningsrepertoarer	38
4.7.3 Steg fyra: Subjektspositioner	38
4.7.4 Steg fem: Diskursiva prestationer.....	39
4.8 REFLEXIVITET OCH FORSKARROLL.....	39
5 KONSTRUKTIONER AV DEN ÄLDRE IDENTITETEN	41
5.1 DEN RESURSTARKA TOLKNINGSREPERTOAREN.....	42
5.1.1 Subjektsposition 1: Den resurstarka som aktiv, motiverad och kompetent och med ekonomiska förutsättningar:	42
5.2 DEN RESURSSVAGA TOLKNINGSREPERTOAREN	44
5.2.1 Subjektsposition 2: Den resurssvaga som handfallen och mindre kompetent:	44
5.3 DEN NORMBRYTANDE TOLKNINGSREPERTOAREN	47
5.3.1 Subjektsposition 3: Normbrytande och trots sin ålder som aktiv på sociala media:	48
6. DISKUSSION	52
6.1 ÅLDERISM	54

6.2 KONTRIBUTION OCH SYFTETS UPPFYLLELSE	55
6.3 KRITISK GRANSKNING	56
6.4 FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING.....	57
KÄLLFÖRTECKNING	58
BILAGOR.....	67
Figur 1. Den diskursiva triangeln.....	21

1 INLEDNING

Då ett allt mer digitaliserat Finland förändrar och skapar nya möjligheter medför detta att det samtidigt skapas förväntningarna på vad en medborgare bör kunna och göra som förutsättning för aktivt medverkande i samhället. Digitaliseringen av samhället har varit omvälvande genom att den förändrat tillvägagångssätten på många områden i livet. Många tjänster och processer har blivit smidigare och enklare. Digitala färdigheter och apparater kan ge nya möjligheter såsom mångsidigare kontakter med vänner och släktingar, tillgång till obegränsad mängd information och möjlighet att sköta myndighetsärenden men också möjligheter att delta i samhällsdebatten.

Digitala klyftor finns inom olika samhällsgrupper men störst är ändå den åldersrelaterade klyftan i och med att yngre generationer har snabbare tagit till sig ny digital teknik även om allt fler äldre börjat använda den (Davidsson, Palm & Mandre, 2018). Detta innebär att trots att vi ligger långt i utvecklingen av det digitala samhället finns det människor som står utanför. (van Dijk, 2020) Det betyder vidare att då ålder i likhet med genus, etnicitet och klass även betraktats som en social kategori som medför ordningsskapande och maktrelationer i samhället innebär detta att det sker gränsdragningsprocesser mellan inneslutning och uteslutning och ett socialt ordnande i form av skyldigheter och rättigheter i relation till digitaliseringen. (Närvänen, 2009)

Här krävs då en förklaring till vad som menas med digitalt utanförskap. Digitalt utanförskap kan definieras på olika sätt men i den här studien avses alla de som inte använder sig av digitala verktyg såsom delaktiga i det digitala utanförskapet. Forskning kring digitalisering har poängterat att äldre ofta framställs som en synnerligen heterogen grupp men även att förhållandet till det digitala präglas av äldres tidigare kunskaper och erfarenheter från arbetslivet och att detta inverkar på äldres senare motivation och intresse för digital teknologi (Lee & Coughlin, 2015)

I och med att antalet äldre i samhället hela tiden ökar kommer den här gruppen därmed att representera en betydande del av teknologianvändarna i framtiden även om forskning lyft fram att ålder är den mest betydelsefulla faktorn gällande digitalt utanförskap

(Vroman, Arthanat & Lysack, 2015; Frimel, 2016)) Därmed innebär detta att digitaliseringen av samhället både kan fungera som redskap för både social inkludering och bidra till marginalisering i form av digitalt utanförskap.

Utöver tillgång till digitala redskap och kunskaper om användning har framförallt även de rådande förhållanden beträffande pandemin i samhället aktualiserat betydelsen av att kunna använda digitala verktyg som en förutsättning för olika former av delaktighet. Det innebär att i ett samhälle där allt mer information förmedlas genom olika digitala kanaler kan detta upplevas som ett problem även om det finns äldre som själv valt att stå utanför det digitala.

EU:s tillgänglighets direkt och den nationella lagstiftningen som följer gällande tillhandahållande av digitala tjänster har förutsatt att myndigheterna gör sina digitala tjänster tillgängliga och då som ett led i främjandet av jämlikhet och tillgodoseendet av de grundläggande rättigheterna (Finlex.fi/). Detta har lyft fram behovet av och bevarandet av mer traditionell personlig service som komplement till de digitala tjänsterna (Forsman & Nordmyr, 2020).

Digitala tjänster och digitaliserade servicesystem har visat kunna polarisera och marginalisera människor eller grupper med bristfälliga förutsättningar att använda eller tillägna sig e-tjänster. Detta innebär därmed att de som står utanför den digitala tekniken kan gå miste om information och upplevelser och detta har visat sig kunna försvåra det dagliga livet. (Planchard & Remmegård, 2019)

Delegationen för Finansministeriets projekt som gick under namnet Ett digitalt Finland hade som sin primära uppgift säkerställa att alla på ett likvärdigt sätt kan ta till vara de möjligheter som digitaliseringen i samhället för med sig. I delegationens slutrapport framkom att den primära målsättningen med digitaliseringen är att främja demokratin. I delegationens rapport framkom dessutom att trots att digital kompetens idag anses höra till våra medborgars färdigheter har digitaliseringen även en marginaliserande effekt som bör förebyggas.

I enlighet med delegationens rapport har Finland 1,18 miljoner invånare över 65 år varav cirka 500 000 enligt Statistikcentralens beräkning (2017) inte använder informationsteknik överhuvudtaget och att merparten av de 600 000 vilka använder

informationstekning är behov av handledning åtminstone ibland (Finansministeriets publikation 2019: 24) Detta innebär att digitaliseringen medför att olika grupper hamnar i olika situation och i och med detta aktualisera frågor kring relationen mellan individen och samhället.

I delegationens slutrapport framgår att en framgångsrik digitalisering av samhället förutsätter att denna hanteras på flera nivåer: den nationella lagstiftning som grundar sig på EU:s tillgänglighetsdirektiv, tillhandahållande av strukturella förutsättningar såsom verksamhetsmodeller för digitalt stöd. Här lyfts även fram individens eget ansvar för att tillägna sig tillräckliga digitala färdigheter för att kunna anpassa sig till ett allt mer digitaliserat samhälle. Med det här har legat som grund för olika projekt har haft som mål att genom sin verksamhet säkerställa olika befolkningsgruppers lika möjligheter till digital delaktighet.

Beträffande de äldre i samhället överlag men speciellt i det här sammanhanget har ett mer normkritiskt förhållningsätt efterfrågats trots att forskning lyft fram att samhället erbjuder en färdig förståelse kring äldre och att sådana förståelser antas sammanhålla med stereotypa föreställningar om exempelvis att äldre inte hänger med i utvecklingen. (Forsman & Nordmyr, 2020) Sådana färdiga förståelser har även kopplas till begreppet ålderism vilket hänvisar till negativa inställningar till en person baserat på individens ålder. (Andersson, 2008) Ålderism hänvisar inte enbart till medvetna handlingar utan även till något som finns institutionaliserat i olika samhällsorgan. (Heikkinen & Krekula, 2008) Heikkinen och Krekula (2008) menar att ålderism kan bidra till en asymmetrisk maktstruktur då det ligger i ålderismens natur att vara en ideologi i samhället. När ålderism diskuteras i termer av maktstruktur och asymmetriska maktrelationer kan detta samtidigt uppmärksamma en över- och underordning i samhället. (Heikkinen & Krekula, 2008) Ålderism har enligt Nelson (2004) en mer explicit närvaro då denna skiljer sig från andra ”ismer” såsom rasism genom den saknar en tydlig motståndsrörelse riktad gentemot äldre. (Nelson, 2004)

Heikkinen och Krekula (2008) menar vidare att diskursiva studier utgör en fruktbar ansats för att studera makt oavsett om studien explicit eller implicit diskuterar ålderism. (Heikkinen & Krekula, 2008) Jag återkommer till denna diskussion i diskussionskapitlet.

Forskning rörande detta område har lyft fram att digitalt utanförskap främst hör ihop med ålder och att detta ofta har förklarats i termer av lågt intresse för digital teknik. (Steyaert & Gould, 2009). Tidigare forskning kring digitalt utanförskap har därmed främst fokuserat på betydelsen på individnivå eller mikronivån istället för digitaliseringens betydelse på makronivå eller på den sociala nivån. Detta har samtidigt aktualiserat frågor kring definitionen av digitalt utanförskap och då huruvida ett utanförskap kan vara baserat på individens egna val att stå utanför hela den digital världen. (Steyaert & Gould, 2009)

Trots att de allra flesta åtminstone i någon mån gynnas av att samhället digitaliseras i snabb takt finns det faktorer i sammanhanget som visat kunna bidra till marginalisering och sådana faktorer rör framförallt de äldre i samhället. Gällande digitaliseringen har åldern visat sig vara en sådan faktor. Samtidigt är det viktigt att påpeka att det även finns andra faktorer som bidrar till detta problem och att detta kan även gälla andra grupper som därmed löper risk för marginalisering. (Morato & Riuz-Robles, 2020)

Sådana faktorer har visat sig kunna kopplas samman med olika individuella och strukturella faktorer i samhället. Antagandet om att i synnerhet en del av de äldre riskerar att marginaliseras i samband med digitaliseringen av olika funktioner och tjänster i samhället har därmed medfört en strävan till att undersöka äldre och digitaliseringen ur ett bredare samhällsperspektiv med betoning på äldres aktiva roll. Samtidigt har utredningar lyft fram att det finns uppfattningar om äldre som är kulturbundna och att dessa tillhör samhällsdiskursen vilka antas höra ihop med tidigare föreställningar om de äldre i samhället. (Forsman & Nordmyr, 2020)

Detta har väckt intresse att skapa en bredare förståelse kring ämnet och då utifrån ett kvalitativt forskningsperspektiv. I och med att digitaliseringen visat sig vara ett komplext fenomen kunde kvalitativ forskningen bidra med en ökad förståelse kring ämnet genom att visat på hur detta fenomen hänger samman på olika nivåer i samhället. Kvalitativ forskning kan lyfta fram språkets centrala roll för hur betydelser skapas i social interaktion och därmed visa att diskurser reglerar vår kunskap om världen och samhället.

I och med denna bakgrund ser jag ett forskningsvärde i att studera hur olika uppfattningar och föreställningar kring äldre är uppbyggda, hur dessa tar sig uttryck och de

reproduceras samt vilka konsekvenser dessa kan med tanke på till samhällets digitalisering. Syftet med denna studie är därmed att undersöka hur äldre konstrueras i samband med digitaliseringen och vilka konsekvenser detta har. Den här forskningen är därmed kvalitativ då den grundar sig på den social konstruktionistisk vetenskapstraditionen och tar därmed avstånd till det logisk empiriska synsättet som kunde utesluta viktiga gällande detta tema.

Hur äldre konstrueras kan därmed även skapa utrymme för en demokratisk diskussion om de här sätten kunde vara rimliga. Forskningen använder sig av en diskursanalytisk metodansats i form av diskurspsykologi och kritisk diskurspsykologi.

Avhandlingen är strukturerad så att jag inleder med att redogöra för tre begrepp vilka ofta används i detta sammanhang. Därefter följer en presentation av forskningens vetenskapsteoretiska ramverk samt studiens metodansats. Därefter presenterar jag materialet samt redogör för tillvägagångssättet gällande analysprocessen. Inom samma kapitel för diskussion kring reflexivitet och kring rollen som forskare. Detta kapitel åtföljs av en beskrivning av forskningens resultat i form av de sätt som de äldre visade sig vara konstruerade på. I diskussionskapitlet diskuteras resultaten i relation till tidigare forskning och kopplingen till begreppet ålderism. Dessutom diskuteras syftets uppfyllelse och jag ger förslag till vidare forskning kring detta tema. Den här studien kan gynna forskningsfältet genom att synliggöra hur äldre positioneras i samband digitaliseringen men samtidigt även lyfta fram strukturell makt och kulturella aspekters betydelse för hur äldre uppfattas och därmed hur sådana konstruktioner verkar på flera nivåer i vårt samhälle. Dessa konstruktioner antas även vara svåra att förändra. I den här studien avses det digitala alla former av digital teknik och gör ingen skillnad mellan olika tekniska lösningar som finns att tillgå.

2 BAKGRUND SAMT TIDIGARE FORSKNING

I det här kapitlet redogör jag för studiens bakgrund i form av tidigare forskning samt redogör för tre begrepp som ofta förkommer gällande forskningsområdet och utgörs av den digitala klyftan, digital delaktighet samt digital kompetens. Kapitlet avslutas med en problemformulering samt en presentation av forskningsfrågorna.

2.1 Den digitala klyftan, digital delaktighet och digital kompetens.

Den digitala klyftan är ett begrepp som dominerar beskrivningen av den ojämlika tillgången till och avsaknad av tillräckliga kunskaper för att kunna använda digital teknologi. Begreppet den digital klyfta eller digital divide hänvisar till ett komplext och ett dynamiskt fenomen bestående av flera faktorer som tillsammans formar det digitala utanförskapet. Till dessa faktorer hör olika materiella, mentala och sociala faktorer som tillsammans och enskilt formar digitalt utanförskap.

Inledningsvis utgjorde den digitala klyftan framförallt en klyfta mellan den materiella tillgången till digital teknologi medan i takt med en den alltmer utbredda digitala tillgängligheten har alltmer fokus riktats kring klyftan i termer av användning av digital teknologi. (van Dijk, 2012)

Forskning kring den digitala klyftan har gjort både nationellt och internationellt. (van Dijk & Hacker, 2003) Med digital delaktighet avser jag att ha kunskap att använda digitala verktyg och tjänster för att kunna ta del av samhället både offentligt och privat. Den här definitionen lägger samtidigt vikt vid den delaktighet i samhällslivet som digital delaktighet antas möjliggöra. I och med detta fokus betonar definitionen även ett demokratiskt perspektiv.

Jaeger (2012) skriver att i och med introduceringen av begreppet digital delaktighet i forskningen betecknar skiftet från fokusering på frågor kring tillgång till digital teknologi till ett mer socialt politiskt angreppssätt där frågor kring om delaktighet i

samhället aktualiseras. (Jaeger, 2012) Det finns forskning som tyder på att det finns ett samband mellan digitalt utanförskap och socioekonomisk ojämlikhet.

En studie av icke-användare i Sverige och Storbritannien visade att digitalt utanförskap i högre grad drabbar äldre, lägre utbildade, funktionshindrade och socialt isolerade än övriga medborgare. (Helsper & Reisdorf, 2017)

Användningen av begreppet digital delaktighet syftar i den här studien på äldre som känner delaktighet då innehar tillräckliga kunskaper för att kunna använda digitalt verktyg och tjänster för att kunna ta del av olika aspekter i samhällslivet. Digital kompetens syftar på de kunskaper som krävs för att kunna använda digitala verktyg och få tillgång till digital information det vill säga förståelse för den hårdvara och mjukvara som krävs för att kunna använda den digitala tekniken. (Jaeger, 2012)

Digital kompetens och tillgång till digital teknologi har visat sig variera bland äldre vilket betyder att den inte av alla ses som en naturlig del av livet. Ett primärt hinder för användning av digitala tekniker har visat sig vara avsaknad av upplevd konkret nytta av den digitala teknologin (Callari, Ciairano & Re, 2012) Detta innebär att de som lever i digitalt utanförskap inte bara uteslutas från viktiga delar av samhället utan riskerar också kan hamna i en beroendeställning till andra. (Finansministeriets rapport: 2019:24)

2.2 Digitaliseringens betydelse för de äldre

Begreppet äldre kan ha två sammanlänkande betydelser; den ena avser en relation; att vara äldre än någon medan den andra avser en benämning av en viss kategori människor. Begreppet äldre syftar vanligen till personer över 65 år men betydelsen är beroenden av sammanhang och relationer (Nilsson & Jönson, 2009) I den här avhandlingen använder jag begreppet äldre i betydelsen personer över 65 år med beaktande av begreppets kontextuella variation.

Då en stor del av våra samhällstjänster blivit digitala och det inte erbjuds andra alternativ finns det risk för att äldre som saknar kunskap och erfarenhet av internet stängs ut

från delar av samhället. Digital kunskap antas på så sätt vara en förutsättning för att känna digital delaktighet. Det kan exempelvis handla om att inte ha tillgång till banktjänster som även blir dyrare då dessa inte utförs digitalt. Digitalt utanförskap blir på så sätt en fråga om jämlikhet och likabehandling som kan uppfattas stå i strid med välfärdsstatens principer och detta har visat sig drabba främst personer över 65 år.

Enligt statistikcentralens beräkning (2017) använder cirka en 500 000 invånare inte informationsteknik över huvud taget. Dessutom har äldre organisationer bedömt att merparten av de äldre vilka använder digital teknologi behöver handledning åtminstone ibland. De äldre är framförallt inte en homogen grupp beträffande användning av digital teknologi.

Forskning har visat på att digitaliseringen har både positiv och negativ inverkan på äldre. Det framkom då att digitalt utanförskap hör ihop med social isolering och att detta antas öka med stigande ålder men också att detta kan vara en riskfaktor för psykisk ohälsa. En annan riskfaktor är olika kognitiva störningar såsom minnesstörningar som drabbar många äldre. (Rosenberg, Kottorp & Winblad, 2009) Forskning har därmed lyft fram att digitalt utanförskap hör ihop med försämrade möjligheter på andra områden. (Tun & Lachman, 2010)

Utredningar har lyft fram att digital delaktighet är en utmaning för många äldre då den digitala teknologin ständigt utvecklas vilket förutsätter kontinuerlig inläring. För att svara på denna utmaning och samtidigt minska på digitaliseringens marginaliserande effekt har Digi i vardagen-delegationen som tillsatts av Finansministeriet haft som mål att utveckla en verksamhetsmodell för digitalt stöd med beaktande av tillgänghetslagstiftningen.

I delegationens verksamhetsberättelse specificeras de mål som uppställs för att minska digitaliseringens marginaliserade effekt och olika initiativ framställs i syfte att tillgodose äldre men också andra utsatta medborgares jämlika rätt till delaktighet i samhället. I delegationens verksamhetsberättelse framkom att tredje sektorn är en betydande aktör gällande organiseringen av olika digitala stödformer som riktas till äldre. Därför ser jag det som relevant att undersöka hur äldre konstrueras i sådana texter då detta visat sig ha betydelse för vilka stöd som denna grupp antas vara i behov av.

Nedan redogör jag för tidigare empirisk forskning med relevans för min studie. Jag utgår från forskning som undersökt faktorer som bidrar till utvecklingen av den digitala klyftan men också faktorer som visat sig kunna bidra till digital inkludering. Utöver dessa studier bidrar forskning som studerat synen på äldre i offentligheten till relevant tidigare forskning för denna studie. Eftersom jag intresserad mig för hur äldre konstrueras bygger den här forskningen också vidare på tre doktorsavhandlingar kring äldre och identitetsskapande.

2.3 Tidigare forskning

Digitaliseringens effekter och digitalt utanförskap har studerats sedan medlet av 1990-talet inom en mängd olika discipliner och genom användning av olika metoder. I centrum för tidigare forskning kring det digitala har stått antagandet om en ojämlikhet i relation till tillgång och användning av och då i framförallt användning internet bland olika grupper i samhället. (Ragneda & Muschert, 2017)

Nyare forskning bygger på antagandet om att digitaliseringen medfört nya former av kommunikation och att digitaliseringen framförallt kan bidra med jämlikhet, sociala kontakter och bidra med en ökad tilltro till egen förmåga. Sådan forskning har lyft fram digitaliseringens positiva effekter. (Hülür & Macdonald, 2020)

Forskning kring den digitala klyftan (*digital divide*) har gjorts både nationellt och internationellt. Begreppet digital klyfta eller digital divide hänvisar till ett komplext och ett dynamiskt fenomen bestående av flera faktorer som tillsammans formar det digitala utanförskapet. Till dessa faktorer hör olika materiella, mentala och sociala faktorer som tillsammans och enskilt formar digitalt utanförskap. (van Dijk & Hacker, 2003)

Under 2000-talet kom forskningen fram till att den digitala klyftan har gått från att handla om tillgång till digitalt verktyg till att handla om förmågan att hantera dessa. Ny forskning lyfter därmed fram betydelsen av att uppfatta den digitala klyftan som en faktor bland flera faktorer vilka kan bidra till ojämlikhet och marginalisering i samhället.

(Di Maggio, Hargittai, Neuman & Robinson 2001; Scheerder, van Deursen & van Dijk, 2017)

Även om statistik visar på att Finland är ett av de länder där internet är mest utbrett då 92,3% av befolkningen hade tillgång till internet år 2017 visade Statistikcentralens beräkning på att det finns en stor skillnad mellan användningen av digital teknologi mellan de äldre och att bland personer i åldersgruppen 75–89 år använder endast en tredjedel digital teknologi. Liknande iakttagelse har även gjorts i andra europeiska länder (Frimel, 2016)

Forskning kring digitalt utanförskap har lyft fram faktorer som går att koppla till andra former av ojämlikhet och betonat att dessa faktorer ofta verkar tillsammans och på olika nivåer i samhället (Ragnedda & Ruiu, 2017). Forskning har exempelvis visat på att det finns ett starkt samband mellan faktorer som rör utbildning, boende, inkomster, och ålder och intresse för och tillgång till digital teknologi. Bristande kunskaper visade sig även vara ett vanligt sätt att förklara lågt intresse och låg motivation. (Ragnedda & Ruiu, 2017)

Ett annat sätt att förklara digitalt utanförskap har utarbetats av Jan van Dijk (2013) då han framställer detta fenomen i form av en triangel med motivation som en bred bas där tillgång till, färdigheter och användning varierar. Han lyfter därmed fram motivationen som den mest betydelsefulla faktorn för att de äldre skall uppleva det meningsfullt att upprätthålla egna digitala färdigheter. (Van Dijk, 2013)

Som motsats till digitalt utanförskap står digital delaktighet eller inkludering. Helsper och Enyon (2010) undersökte vilka faktorer som inverkar på huruvida en person börjar använda ny teknologi och de kom fram till att faktorer såsom erfarenhet, tilltro till egen förmåga och utbildning är faktorer som har avgörande betydelse för huruvida äldre börjar använda ny teknologi. Detta innebär därmed att detta fenomen inte enbart kan förklaras i termer av olika generationer. (Helsper & Enyon, 2010)

Forskning har ändå visat att de som löper största risk att hamna utanför det digital är den äldsta åldersgruppen det vill säga personer över 75 år och att tillgången till socialt stöd i samband med användning av framförallt ny digital teknologi är speciellt viktigt och avgörande för fortsatt användning. (Frimel, 2016)

Nyare forskning kring digitalt utanförskap representeras av van Deursen och van Dijk (2017) vilka poängterar att forskningen har gått från ett binärt fokus i fråga om tillgång (första nivån) till fokus på kunskaper och användning (andra nivån) till den nuvarande tredje nivån med fokus på konsekvenserna av digitalt utanförskap. Samma forskare har även ifrågasatt sådan tidigare forskning som enligt dem inte i tillräckligt hög grad hög kunnat förklara digitalt utanförskap utifrån socioekonomiska och sociodemografiska faktorer. (van Deursen & van Dijk, 2017).

Nyare forskning inom detta område har poängterat att digitalt utanförskap hör ihop med andra former av utanförskap i samhället och understryker vikten av att studera ämnet ut ett brett perspektiv omfattande ekonomiska, kulturella och sociala faktorer. (Clark & Gorski, 2002, Clark & Gorski, 2003; Ragnedda & Muschert, 2017)

Forskning som undersökt vilka faktorer som inverkar på internetanvändning bland äldre har lyft fram betydelse av socialt stöd och uppmuntran av vänner och familj och detta visade ha större betydelse av ekonomiska faktorer. (Korupp & Szydlík, 2005) Detta resultat stöds även av Tak och Gattos studie (2008) som i sina resultat fram att stödet från den närmaste omgivningen visade sig vara mer betydelsefull än annat utomstående stöd. Att erhålla stöd från den närmaste omgivningen visade sig inverkar positivt på tilltron till den egna förmågan. (Kelley, Compeau & Higgins, 1999).

Trots antagandet idag om att tillgång till teknologi och innehavande av digitala färdigheter överlag förbättrats har forskning ändå visat på uppenbara skillnader beträffande digitala kunskaper och internetanvändning och denna insikt har kopplat samman med olika individuella och strukturella faktorer (Zillien & Hargittai, 2009; Chen & Wellman, 2004) Då den äldre inte kan uträtta egna exempelvis bank ärenden själv löper hen då även risk att hamna i en beroende ställning som visat sig kunna bli problematiskt. (Hill, Betts & Gardner, 2010)

Även om forskning kring äldre och digitalisering ofta delvis handlar om digitalt utanförskap finns det även forskning som fokuserat på vad digitaliseringen kunde bidra med. Hellman och Rosendahl (2008) lyfte i sin forskning fram att digitaliseringen bidragit med flera positiva faktorer i de äldres liv. Digitaliseringen har medfört både praktisk nytta men också möjligheter till olika former av underhållning och en känsla av tillhörighet. Som

exempel på detta lyfte de fram nätkbanken, e-handel och chattar. (Hellman & Rosendahl, 2011)

Sådana digitala tillgångar har visat sig vara speciellt betydelsefulla för de äldre under rådande exceptionella pandemi förhållanden i vårt samhälle. Tillgång till och användningen av digital teknologi har visat sig ha en mer positiv effekt för de äldre än för yngre generationer även om det finns större variation inom de äldre. Samtidigt visade resultaten att de äldre gärna använder digital teknik förutsatt att de har tillgång till och förmåga att använda den. Tillgång till och förmåga att använda digital teknik och därmed möjlighet att upprätthålla sociala nätverk därmed bidra med känsla av social inkludering och tilltro till egen förmåga. (Cotton, Anderson & McCulloch, 2013)

Dessutom har användningen av digital teknik visat sig kunna förebygga kognitiv retardation och istället inneha en positiv inverkan på de äldres välbefinnande och upplevelsen av att vara självständig. De digitalt aktiva äldre visade sig i större utsträckning även välja i vilken mån de använder digital teknik och därmed hur de positionerar sig i relation till yngre generationer. (Ihm & Hsieh, 2015)

I utredningen Att åldras på 2020-talet poängterar av Forsman och Nordmyr (2020) att trots eftersträvan till ett mer nyanserat mångfaldsperspektiv beträffande äldre tenderar samhällsdiskursen att präglas av polarisering mellan de "aktiva, pigga" och de "skröpliga" åldringarna (Forsman & Nordmyr, 2020 s. 42). En liknande bild beskriver även Nilsson (2008) i sin doktorsavhandling som undersökte hur äldre konstrueras diskursivt i olika media och beskrev den dominerande konstruktionen av äldre som förknippad med föreställningar om inkompetens, sjukdom, stagnation och förfall. (Nilsson, 2008)

Då denna polariserade bild av äldre visat sig förekomma i många andra sammanhang kan detta kopplas till begreppet diskurs. Mer kritiskt inriktad forskning har även lyft fram att äldre ofta accepterar den erbjudna positionen vilket bidrar till digitalt utanförskap som även kopplats samman med social exkludering. (Renelund-Forsman, 2018).

Sammanfattning av tidigare forskning

Forskning kring digitaliseringen är ett mycket brett forskningsområde och utvecklingen har gått från en mera allmän nivå som att ha eller inte ha tillgång till internet, till mera specifika frågeställningar.

Trots att många studier lyft fram digitaliseringen som en riskfaktor för social delaktighet och även visat kunna försvaga sociala band på grund av minskad närkontakt (Chen, 2013) har flera studier ändå lyft fram hur digitaliseringen kan förstärka social tillhörighet genom olika socialt nätverk och därmed ha en positiv inverkan på de äldres välbefinnande. (Heart & Kalderon, 2013; Cotton, Anderson & McCulloch, 2013)

Generellt kan forskningsområdet indelas i två områden: de som studerat individuella faktorerers inverkan och sådan forskning som studerat digitalisering ur en social kontext. Nyare forskning inom området betonar att digital ojämlikhet bör ses som ett komplext fenomen och studeras tillsammans med andra former av utanförskap i samhället. (Robinson & Cotton, 2015)

Denna forskning bygger således vidare på tidigare forskning som visat hur digitalt utanförskap skall uppfattas som en form av ojämlikhet som samverkar med andra ojämlikheter i samhället. Digitalt utanförskap bör därmed granskas utifrån ett brett samhällsperspektiv och omfatta även ett kritiskt perspektiv då forskning visat att digitaliseringen kan bidra till och upprätthåller även andra former av utanförskap i samhället. (van Deursen & Helsper, 2015; van Dijk & Hacker, 2003)

2.4. Problemformulering och forskningsfrågor

I den samhällsvetenskapliga forskningen studeras människor i samhället och då undersöks ofta sådant som har mellan människor och mellan grupper att göra (Bergström & Boreus, 2005). För att kunna säga något om vårt sätt att tänka kring eller handla bör vi därför studera språket. Texter relaterar på olika sätt till människor och grupper och texter speglar medvetna och omedvetna föreställningar om äldre som de som skrivit texterna hyser. Texter antas även kunna spegla, reproducera och ifrågasätta makt. (Bergström & Boreus, 2005) Frågeställningen kan därmed ses som en operationalisering av den mer övergripande kampen om olika konkurrerande förståelser kring de äldre i samhället.

Nilsson (2008) menar att diskurser om och konstruktionen av äldre är inbäddad i samhället och i människors medvetande och detta gäller även för det egna åldrandet. Det är därför viktigt att undersöka hur olika kategoriseringar såsom äldre används och fungerar i texter eftersom sådana utgör grunden för vad som blir möjligt att tänka, gestalta och förmedla. (Nilsson, 2008) Den här studien ämnar därmed fokusera på meningsskapande i en viss kulturell kontext och analysera detta ur två diskursanalytiska tillvägagångssätt.

Forskningen bygger därmed på antagandet om vikten av att öka kunskapen och medvetenheten om hur olika diskurser kring äldre påverkar den sociala praktiken dvs hur äldre konstrueras och därmed hurudana insatser som riktas till dem. Genom att synliggöra och problematisera sådana diskurser kan detta tillföra en större förståelse för hur diskurserna språkligt konstruerar och reproducerar föreställningar kring äldre i samhället.

Syftet med föreliggande studie är att bidra med förståelse kring äldre i relation till samhällets digitalisering.

Utifrån detta framställs två forskningsfrågor:

1. Hur positioneras äldre i samband med digitaliseringen i och
2. I och med dessa positioner, hur formuleras initiativen och hur vill man nå de äldre?

Till näst kommer jag att presentera det vetenskapsteoretiska samt det metodologiska ramverket för denna studie.

3 TEORETISKA OCH METODOLOGISKA RAMVERK

Det teoretiska och metodologiska ramverket för denna studie som utgörs av social konstruktionism och diskursanalys (Burr, 2015). Det teoretiska ramverket bygger på

språkets betydelse i konstruktionen av de äldre och antagande om att språket inte skapar en neutral beskrivning av de äldre utan utgör alltid ett värderande och konstruerande i relation till ett fenomen och existerande maktrelationer. (Lindblom, 2011) Det metodologiska ramverket utgörs av diskursiv psykologi och kritiska diskursiv psykologi samt till dessa hörande begrepp tolkningsrepertoar och subjektspostition. (Winter Jørgensen & Phillips, 2000) Därmed utgör även positioneringsteorin av Davies och Harré (1999) en central del av det metodologiska ramverket för denna studie.

Jag inleder med en beskrivning av social konstruktionismen vilken utgör den här studiens teoretiska och metodologiska utgångspunkt. Därefter redogör jag för diskursanalysens grundantaganden samt positioneringsteorin. Då diskursanalysens olika ansatser även vilar på en social konstruktionistisk grund vilket innebär att vårt sätt att uppfatta världen skapas i sociala processer följer att en diskursanalys med en diskurspsykologisk och en kritisk diskurspsykologisk ansats användbar för denna studie.

Jag inleder med att förklara de grundläggande premisserna för social konstruktionismen och därefter det sammanhängande metodologiska angreppssättet. Denna vetenskapsteoretiska ansats möjliggör synen på språket som verktyg i konstruktionen av äldre i det empiriska material som jag använder och samtidigt kan jag lyfta fram det sätt på vilket rådande uppfattning om äldre inverkar inom den kontext som jag forskar kring. Den här forskningen ingår på så sätt i ett förhållande mellan reproduktion av en viss syn på samhället och ifrågasättande av den. Jag diskuterar detta närmare i relation till resultaten under diskussionskapitlet.

3.1 Social konstruktionismen som teoretisk referensram

Den här studien utgår såsom jag tidigare nämnt från social konstruktionismen som teori och därtill hörande ontologiska och epistemologiska antaganden. Av detta följer att den ontologiska grunden bygger på att verkligheten är socialt konstruerad. Den epistemologiska utgångspunkten enlighet med social konstruktionismen att kunskap skapas diskursivt genom sociala överenskommelser.

I enlighet med detta är individens uppfattning av verkligheten en socialkonstruktion som formas och omformas genom individernas samspel. Genom att undersöka detta samspel går det att få förståelse för hur människor förstår världen och de fenomen den består av. (Burr, 2015)

Social konstruktionismens premisser handlar om en kritisk inställning till vetenskap och självklar kunskap, antagande att kunskap och förståelse är historiskt och kulturellt specifika, ett samband mellan kunskap och sociala processer och ett samband mellan kunskap och social handling. (Burr, 2015).

Av detta följer att olika föreställningar om världen är relativa, i bemärkelsen att de ständigt är under konstruktion och förändring, men ändå till stor del stabila då de ofta har funnits under en så lång tid att de upplevs som självklara. Detta anti essentialistiska grundantagande innebär att man varken tillskriver människor eller saker någon inre essens som gör dem till vad de är men också att social konstruktionismen är öppen för förändring. (Burr, 2015)

Inom social konstruktionismen ges språket en central roll med antagande om att språket föregår tanken och att vi föds in i en värld där de grundläggande koncepten och begreppen för att tänka och kommunicera redan existerar. Burr (2015) skriver att sociala konstruktioner som skapas genom språket och som ligger till grund för vår uppfattning av världen är av stor relevans eftersom de får konsekvenser för vårt handlande. (Burr, 2003)

Olika konstruktioner av världen, såsom ideologier och normer kan enligt Burr (2003) uppmuntra vissa beteenden och exkludera andra, vilket gör att socialkonstruktionismen även kan bidra med insikter om olika ideologiers inverkan på hur äldre uppfattas men även hur maktrelationer skapas och upprätthålls i samhället. I enlighet med den här traditionen skall makt ändå inte förstås som enbart förtryckande utan som produktiv i den mening att den konstruerar diskurs, kunskap och subjektiviteter. (Winther Jörgensen & Phillips, 2000)

Synen på verkligheten som socialt konstruerad innebär att jag behöver anta ett kritiskt förhållningssätt till tidigare ofta förgivettagna kunskaper och föreställningar om äldre. Det betyder också att jag inte kan förhålla mig helt objektivt eller ha möjlighet att avbilda verkligheten ett till ett. (Burr, 2015; Winther Jörgensen & Philips 2000). Det betyder

att jag även själv som forskare även samtidigt deltar i avbildandet av och skapandet av diskurser.

Den kritik som riktats mot den här vetenskapsteoretiska ansatsen gäller exempelvis språkreduktionism och begränsningar då varje resultat är en version av verkligheten av många möjliga och den text som produceras även är en social konstruktion. (Alvesson & Sköldberg, 2019) En konstruktionistisk forskning ger inte heller deltagarna någon egen röst i och med att de ses som produkt av diskurs. Detta synsätt beaktar inte heller individens erfarenheter, drömmar eller minnen och ämnar inte förklara varför individen gör de val hon gör då dessa är bundna till en viss social, kulturell och historisk kontext. (Burr, 2015)

3. 2 Diskursanalys

Diskursanalys kan beskrivas som en paketylösning för en studie där teori och metod är sammankopplade. Metoden innehåller flera olika angreppssätt men de delar vissa huvudkriterier. Winther Jørgensen och Phillips (2000) presenterar tre olika diskursanalytiska vägar; diskursteori, diskursiv psykologi samt kritisk diskursiv psykologi. Alla dessa bygger på en social konstruktionistisk grund och delar därmed idéer kring det strukturalistiska och det poststrukturalistiska synsättet på språk som social praktik.

Diskurser skall i enlighet med Burr (2015) betraktas som närmast ett handlingsorienterat medium och konstruktionen av verkligheten sker då i tre avseenden: genom att utnyttja förut existerande lingvistiska utsagor, genom att in olika resurser och vidare genom att den valda konstruktionen får konsekvenser. Det betyder att det valda uttrycksättet *gör* något och de valda uttrycksätten får sociala konsekvenser. (Burr, 2015) En ytterligare slutsats som Burr gör är att människors uppfattning av vad en människa är kan även alltid ha konstruerats annorlunda. (Burr, 2015)

I enlighet med social konstruktionismen är vår världsbild även historiskt och kulturellt präglad vilket betyder att den förändras över tid. Detta innebär samtidigt då att vi

bör anta en kritiks inställning till den egna världsbilden vilken inte bör tolkas som en objektiv sanning utan snarare ett sätt att kategorisera världen på. Vi erhåller kunskap om vår värld genom social interaktion där det förhandlar om vilken syn som har tolkningsföreträde. (Burr, 2015) En diskursanalytisk studie handlar då inte om att sortera världsbilder som antas vara mer sanna än andra utan istället undersöka det som skrivits eller sagts och i det hitta mönster och se till vilka konsekvenser dessa olika världsbilder får i verkligheten. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000)

Diskursiv forskning tillhandahåller vågar att förstå meningsskapande processer genom språket som ligger till grund för sociala handlingar. Fokus ligger därmed på innehållet i diskursen och dess förmåga att skapa mening men också möjlighet analysera detta ur i ett större samhällsligt perspektiv. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016) Därmed ser jag det relevant att redogöra för hur denna ansats uppfattar begreppen diskurs och språk.

3.2.1 Språket och den sociala verkligheten

Det social konstruktionistiska perspektivet lyfter fram hur språket kan bidra till konstruktionen av den sociala verkligheten. Det diskursiva perspektivet bygger på synen på språket som handling vilket betyder att såsom tidigare nämnts att synen på språkets roll varierar i olika social konstruktionistiska inriktningar beroende på kopplingen mellan det språkliga och det materiella och inom det här teoretiska perspektivet skiljer man mellan mikro-och makro orienterade inriktningar men även relativistiska och realistiska inriktningar. (Alvesson & Skoldberg, 2008)

Burr (2015) menar att mikronivån lägger fokus på individens subjektiva språkliga resurser och då ses individen ha en aktiv roll medan ett makroperspektiv ser individen som en produkt av språkets konstruktiva makt. (Burr, 2015) Det relativistiska perspektivet bygger på att den materiella världen skapas via språkbruket om den sociala verkligheten medan det realistiska perspektivet hänvisar till sådana underliggande strukturer och mekanismer som skapar grund för vår förståelse av den sociala verkligheten. (Wiggins & Rogers, 2017) Den materiella och den sociala verkligheten antas därmed stå i samverkan. Olika konstruktioner av världen kan enligt Burr (2015) uppmuntra vissa beteenden och

exkludera andra vilket gör att ideologier och normer även kan bidra med insikter om olika ideologiers inverkan på hur äldre uppfattas. Då diskurser antas vara nära förknippade med sociala strukturer och praktiker i samhället medför detta att dessa tjänar vissa grupper mera än andra. (Burr, 2015)

Av detta följer att språket kan kopplas samman med makt och även diskurs. Makt uppfattas här som en resurs som är tillgänglig för att anlita, förändra och motstå diskurser men även som en produktiv kraft. (Burr, 2015) I enlighet med den här traditionen skall makt därmed inte förstås som enbart förtryckande utan som produktiv i den mening att den konstruerar diskurs, kunskap och subjektiviteter. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000)

Då fokus på språk och maktrelationer varierar inom de diskursanalytiska inriktningarna och kan därmed vara mer mikro eller makro orienterade. Den här relationen har Jokinen och Juhila (2016) beskrivit utifrån dimensionerna situation/kulturell kontext, betydelser/meningsskapande processer, retorik/responsivitet samt analytiska/kritiska studier.

Med begreppsparen situation/kulturell kontext avses huruvida forskaren vill placera forskningen i en bredare kontext eller avgränsa sig till endast den aktuella studien. Forskaren kan även välja mellan att fokusera på betydelser och det innehåll som kommer ur materialet alternativt att intressera sig för de se på vilka individen skapar betydelser och mening. Retorik kontra responsivitet hänvisar till de sätt på vilka individen förklarar eller försvarar uttalanden och därmed hur de är diskursivt konstruerade. Begreppsparet kritiks/analytisk hänvisar till huruvida forskaren antar en öppen inställning till materialet eller inriktar sig på att studera maktrelationer. (Jokinen & Juhila, 2016)

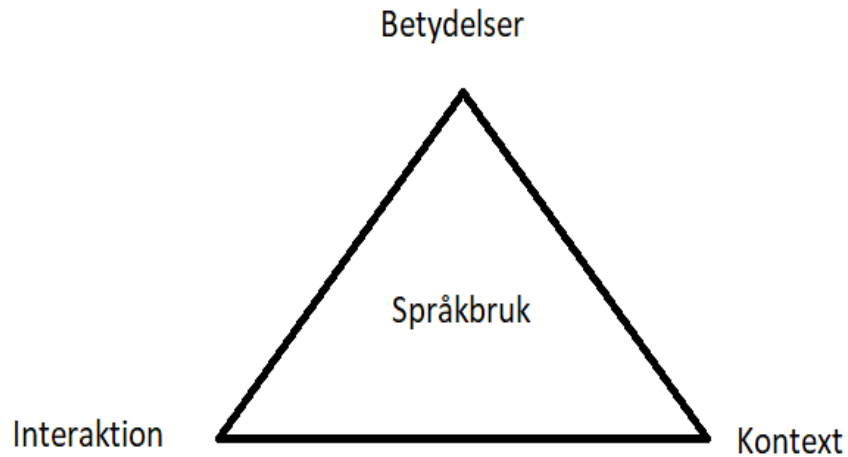
3.2.2 Diskurs och subjektet

Det diskursiva perspektivet bygger på tanken om att det finns flera olika sätt att tala om och se på den sociala verkligheten och att dessa utgörs av olika diskurser. Det innebär att diskurser samtidigt skapar vissa referensramar för individens eller subjektets uppfattning om sig själv i relation till den sociala verkligheten. Detta sker genom att individen använder olika språkliga koncept och kategorier och på så sätt skapar individen samtidigt den sociala verkligheten. Det innebär även att individen inte ses ha ett färdiggivet inre som styr utan istället ses språket som både konstruerande och konstruerad av den sociala verkligheten. (Burr, 2015)

Utifrån ett social konstruktionistiskt perspektiv antas individen inte vara fri i skapande av sig själv och den sociala verkligheten. Istället antas språket styra individens handlingsutrymme genom att skapa vissa möjligheter och begränsningar. Språket har därmed implikationer för individens uppfattningar om sig själv samt det egna handlingsutrymmet i en viss kontext. (Burr, 2015)

Subjektet konstruerar verkligheten genom att tillskriva olika fenomen olika betydelser inom en viss kontext. (Jokinen & Juhila, 2016)

Detta innebär att både den som skriver och den som läser en text deltar i meningsskapandet av innebörden av texten och därmed i konstruktionen den sociala verkligheten. Hur individen skapar uppfattning om sig själv och den sociala verkligheten har Jokinen och Juhila (2016) illustrerat genom den diskursiva triangeln (nedan figur 1.) bestående av interaktion, betydelse och kontext med språkbruket som det centrala. (Jokinen & Juhila, 2016)

Figur 1. Den diskursiva triangeln Jokinen & Juhila, 2016 s.268

Begreppet diskurs härstammar från latinet och innebär samtal och diskurs kan enligt Winther Jörgensen och Phillips, (2000, s.7) förstås som ett sätt att tala, skriva och tänka om och förstå världen och ser språkanvändning som en social praktik. Diskursanalys som handlar om relationen mellan språket och verkligheten och med hjälp av diskursanalys kan jag därmed undersöka hur verkligheten konstrueras genom språket. Diskurs kan ses som tillordningar och innefattar i enlighet med detta alltid vissa förståelseperspektiv inom ett specifikt område. (Winter Jörgensen & Phillips, 2000)

Även om begreppet diskurs är mångtydigt utgår användning i den här forskningen från de generella social konstruktionistiska premisser gällande en kritisk hållning till självklar kunskap, historisk och kulturell specificitet och sambandet mellan kunskap och social handling och sociala processer. Diskurs är inte något som forskaren finner i

verkligheten utan istället något som forskaren konstruerar utgående ifrån de uppställda forskningsfrågorna. (Burr, 2015)

Olika diskursiva inriktningar lägger olika fokus på maktrelationer beroende på om forskaren vill begränsa kontexten till den egna studien eller placera in den i ett större sammanhang. Huruvida forskaren antar ett analytiskt eller kritiskt perspektiv handlar om forskarens syn på betydelse av förkunskap. (Jokinen & Juhila, 2016).

Ett kritiskt perspektiv strävar till att lyfta fram nedtystade röster och maktrelationer medan ett analytiskt perspektiv antar en mer öppen inställning till materialet. (Jokinen & Juhila, 2016)

I enlighet med den här kritiska traditionen skall makt ändå inte förstås som enbart förtryckande utan som produktiv i den mening att den konstruerar diskurs, kunskap och subjektiviteter. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000) Medan den diskursiva psykologin lägger fokus på hur individen konstruerar och därmed förstår sin sociala verkligheten utifrån mikronivån lägger den kritiska diskurspsykologin tyngdpunkten på hur individens sociala konstruktioner av den sociala verkligheten är kopplade samman med en bredare samhällelig kontext. Den sammanför således både mikro och makronivån med tyngdpunkt på maktrelationer.

3.3 Positionering som möjliggör och begränsar de äldres handlingsutrymme (*agency*)

Luk van Langenhove och Rom Harré (1991) är två förgrundsgestalter inom den social konstruktionistiska positioneringsteorin som växte fram ur ett ökat intresse för genusstudier på 1980-talet.

I boken *Positioning Theory: Moral Contexts of Intentional action* (1999) presenteras teorin och poängteras den sociala strukturen i samhället vilken människan alltid måste förhålla sig till och då vem som påverkar vilka positioner som finns tillgängliga. (Van Langenhove & Harré, 1991)

Davies och Harré (1991) definierar position som en social placering som är föränderlig och som skapas i ett socialt sammanhang och positionering av själv och andra är något som sker i alla former av interaktion och positioneringens uttrycksformer varierar beroende på situationen.

En person kan därmed inta många varianter av positioner och de positioner som existerar för tillfället återfinns nödvändigtvis inte vid ett annat tillfälle eller andra platser. Position är alltså någonting föränderligt beroende på kontext. Innehållet i en viss position kan definieras i termer av rättigheter, skyldigheter och förpliktelser som exempelvis rätten att bestämma om vissa skyldigheter för de äldre i samband med digitaliseringen. (Davies & Harré, 1991)

Av detta följer att det sker pågående förhandling om positioner men samtidigt menar Davies och Harré (1991) att de flesta positioneringar sker oavsiktligt utifrån den kontext som är ägnad att befästa en maktposition. I en likvärdig position agerar båda parter utifrån förutsättningen av att vara jämbördiga med samma rättigheter och skyldigheter vilket innebär att positioner är något individen måste förhålla sig till förhåller genom att acceptera eller ifrågasätta den position som erbjuds inom diskursen. En överordnad position medför flera rättigheter och möjligheter medan en lägre position medför ett större antal skyldigheter. (Davies & Harré 1991)

Enligt detta synsätt antas individen inneha möjlighet att skapa olika identiteter utifrån olika sätt att positionera sig på men samtidigt sker positionering genom den position hen blir erbjuden. Burr (2015) skriver att en individ kan aktivt försöka positionera sig i en viss position men samtidigt kan diskursen även påtvinga människor i de positioner som finns tillgängliga och då föröka motstånd eller instämma (Burr, 2015)

Burr (2015) menar vidare att detta synsätt speglar diskursanalysens förmåga att spegla struktur och process förhållandet mellan "diskursen producerar människan" och "människan producerar diskursen". Vissa positioner medför därmed vissa rättigheter så kallade *speaking rights*. (Burr, 2015)

Av detta följer att identiteter är föränderliga och att individens syn på sig själv kan se olika ut beroende på det sociala sammanhanget. I enlighet med detta synsätt antas individen inneha möjlighet att skapa olika identiteter utifrån olika diskurser hen deltar i.

När individer positionerar sig utnyttjar de resurser ur tolkningsrepertoaren för att uttrycka sin identitet och omtolkar innehållet utifrån den tidigare sociala verkligheten. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000)

Positionerings teorin ger möjlighet att studera hur äldre konstrueras i materialet och även hur det förhandlas kring positioner och då hur vissa positioner accepteras medan andra avvisas. Denna teori lyfter även fram betydelsen av kulturella aspekter. Då syftet med föreliggande studie är att undersöka hur äldre konstrueras i samband med digitaliseringen och vilka initiativ som då framställs har jag formulerar följande forskningsfrågor.

Då denna avhandling är en kvalitativ social konstruktionistisk forskning om hur äldre positioneras ligger intresset i att undersöka diskursiva processer av meningsskapande kring digitalisering. Detta innebär att det inte finns ett självklart eller fast sätt att betrakta det som vi uppfattar som problematiskt i samhället eller sättet som vi försöker åtgärda detta på då det samtidigt finns konkurrerande uppfattningar om hur problem uppkommer och åtgärderna kring dem. I enlighet med social konstruktionismen söker jag därmed inte en sanning om verkligheten utan snarare ett sätt om hur äldre positioneras och positionerar sig själva genom olika diskursiva processer. Härnäst redogör jag för diskurspsykologin samt den kritiska diskurspsykologin samt tillhörande begrepp vilka utgör studiens metodologiska ramverk.

3.4 Diskurspsykologi

Diskurspsykologi är en ansats inom det diskursanalytiska fältet vilken har sin grund i socialpsykologi och poststrukturalism och grundar sig på social konstruktionismens grundantaganden. Språket ses som funktionellt snarare än beskrivande. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000) Det finns olika typer av angreppssätt inom diskurspsykologin. Den här diskursiva ansatsen utgår från en likadan syn på reaktionen mellan det diskursiva och det icke-diskursiva som diskursteorin men enligt Wetherell och Potter bör diskurs uppfattas som helt och hållet konstituerande. De antar vidare att

händelser, relationer och strukturer existerar och frambringar reella effekter utanför den diskursiva sfären men det är endast inom särskilda diskurser som dessa får mening. (Wetherell & Potter, 1992)

Denna studie bygger på Wetherell och Potters (1987) angreppssätt som fokuserar på hur text och tal är organiserade i den sociala interaktionen och härmed underbygger bestämda konstruktioner av den sociala världen. (Wetherell & Potter, 1987) Genom att se individer som både producenter och producerade av diskurser vill man här betona att diskurser inte skall ses som självständiga kausala aktörer utan att individer använder existerande uppfattningar på ett flexibelt sätt för att skapa, modifiera och reproducera en specifik tolkningsrepertoar. (Wetherell, 1998)

Centralt för den här metodansatsen är analys av hur identiteter skapas, förhandlas och förändras om genom diskursiva praktiker. Identiteter antas därmed inte vara fasta utan snarare uppfattas som flexibla och föränderliga. Synen på diskurs bygger även på antagande om att vissa diskurser innehar ett tolkningsföreträde vilket innebär att dessa kommer större inflytande. Sådana diskurser benämns tolkningsrepertoarer. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000)

Jag använder begreppet tolkningsrepertoar i analysen och i beskrivning av resultaten för att lyfta fram sådana diskurser som visat sig inneha tolkningsföreträde beträffande konstruktionen av äldre och digitalisering.

Inom den diskurspsykologiska teorin betonas även variation vilket innebär att debatter och sfärer ofta utmärks av konkurrerande uppfattningar samtidigt som sker det ständiga förhandlingar beträffande den dominerande förståelsen kring ett fenomen. (Wetherell, 1998). Vår förståelse kring ett fenomen är därmed även beroende av tidigare förståelser eller diskurser. (Wetherell & Potter, 1994)

De begrepp som används i analysen och kan kopplas till både diskursiv psykologi den kritiska diskursiva psykologin och utgörs av begreppen tolkningsrepertoar och subjektsposition. Begreppet tolkningsrepertoar hänförs till mindre, småskaliga och mer avgränsade diskurser. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000) Edleys (2001) begrepp hegemoni använder jag för att beskriva det dominerade sättet som äldre konstrueras på och även vilka subjektspositioner som jag därmed kunnat identifiera.

3.5 Kritisk diskursiv psykologi

Nigel Edley är grundare av den kritiska diskurspsykologin skriver att diskurser kan förstås som allmänt etablerade sätt att tala om och förstå världen (Edley, 2001) Den kritiska diskurspsykologin bygger till stor del på samma principer som diskurspsykologin men intresserar sig även för de ideologiska effekterna av användningen av specifika tolkningsrepertoarer. Det betyder att den kritiska diskurspsykologin även kan lyfta hur kulturella aspekter inverkan på vad som är möjligt att tänka och därmed också tala och skriva (Budds, Locke & Burr, 2017). Wiggins (2016) beskriver detta samband som att diskurs kan även förstås som en skärningspunkt mellan det vardagliga och det kulturella. (Wiggins, 2016)

Analysen kan därmed lyfta fram makt ojämlikhet genom att visa på hur vissa identiteter legitimeras diskursivt genom språkbruket. (Wetherell & Edley, 2014)

Den kritiska diskursiva psykologin omfattas av tre huvudprinciper för analys. Den första principen handlar om att diskursen skall uppfattas som både konstruerande och konstruerad. Det innebär att äldre konstrueras genom diskursen samtidigt som de konstruerar sig själva genom att anta olika positioner och det förs förhandlingar beträffande antagande eller motsättande av möjliga positioner. (Locke, Budds & Burr, 2017)

Den andra principen utgår från att diskursen är situerad på flera sätt. Den är situerad i relation till en viss kontext vilket betyder att forskningen bör uppmärksamma hur data producerats men också hur diskursen är retoriskt situerad då vi antar att det finns alternativ sätt att framställa oss på. Det innebär att analysen kan lyfta fram sådana framställningar vilka ses som rimliga medan alternativa framställningar ignoreras. (Locke & Budds, 2020)

Den tredje principen som analysen bygger på handlar om hur språket är orienterat mot handling och diskursens förmåga att skapa olika versioner av händelser och därmed sociala handlingar. Genom sitt aktörskap (*agency*) kan talaren därmed skapa olika versioner som innehåller förställningar om ansvarsfördelning, skuldbeläggande samt rättfärdigande

genom det sätt som talaren använder språket på. (Locke, Budds & Burr, 2017; Edwards, 1997)

Av detta följer att diskurser är bärare av mening som hjälper oss att tolka och förklara händelser och handlingar i världen. Inom den kritisk diskursiva psykologi betonas även att diskurser är kulturellt och historiskt situerade konstruktioner då de ser olika ut på olika ställen i världen och förändras med tiden. (Edley, 2001)

I enlighet med detta kommer olika uttryck gällande äldre och digitalisering få konsekvenser för vilka möjligheter de äldre har att konstruera identiteten på och därmed vilka subjektpositioner som finns tillgängliga för dem. Edley (2001) menar ändå att människor inom ramen för de historiska och kulturella sammanhang som de lever i har stora språkliga valmöjligheter då de beskriver världen vilket innebär att det finns en stor mängd diskurser att forma sig genom. (Edley, 2001)

Trots antagande om de äldres möjligheter att välja finns ändå vissa formuleringar som har övertaget då dessa är allmänt accepterade och är därmed lättare att använda och vars syfte är att skapa struktur och entydighet inom en viss diskurs. (Winter Jörgensen & Phillips, 2000). Edley (2001) förklarar detta med begreppet hegemoni och hänvisar då till sådana formuleringar som innehar ett tolkningsföreträde i sammanhanget och antas därmed dominera inom ett visst område. Gergen (1992) beskriver detta förhållande genom att identiteter kan ses som skapade av internaliserade dialoger; dialoger som både består av diskurser som positionerar oss utifrån specifika kategoriseringar och av människors aktiva användning av tillgängliga diskurser (Gergen, 1992) Tidigare forskning har lyft fram den dominerande hegemoniska konstruktionen av äldre i samhället omfattande olika sammankopplingar mellan andra kategorier såsom exempelvis gammal och sjuk och äldre och stagnerad. (Nilsson, 2008).

Begreppet hegemoni kan i enlighet med Edley (2001) bidra med förståelse av maktaspekter då vissa formuleringar på grund av deras hegemoniska dominans tas för givna som sanning. Det innebär att diskurser kan etablera, upprätthålla och förstärka maktrelationer gentemot dem som kategoriseras genom diskursen och detta kan framträda i användning kan av specifika tolkningsrepertoarer. (Wetherell & Potter, 1994)

Såsom i andra former av diskursanalys ses diskurser även inom den kritisk diskurspsykologin som förhandlingsbara. (Edley, 2001) Det innebär att människor kan experimentera med nya identiteter i form av motståndshandlingar mot hegemoniska uppfattningar och istället försöka skapa nya förståelser. Men samtidigt det är inte säkert att dessa accepteras ifall de ses som dysfunktionella och blir därmed tvungna att ge vika för en mer etablerad och hegemonisk uppfattning. (Edley, 2001: 194)

Edleys (2001) kritiska diskurspsykologi är en kombination av både mikro och makroperspektiv vilket innebär att jag kan språket konstruerar äldre men också hur äldre använder sig av språkliga resurser i sitt sätt att positionera sig. Därmed kan metoden även undersöka hur rådande ideologi påverkar hur äldre konstrueras inom kulturellt möjliga sätt att tänka kring äldre. (Edley, 2001)

3.6 Centrala analytiska verktyg

De begrepp som används i analysen av materialet och kan kopplas både till diskursiv psykologi och den kritiska diskursiva psykologin och utgörs av tolkningsrepertoar, subjektpositioner samt begreppet hegemoni. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000) Nedan presenteras dessa kort då jag återkommer till hur dessa använts i metodkapitlet.

3.6.1 Tolkningsrepertoar

Ett centralt begrepp inom diskurspsykologin och den kritiska diskurspsykologin utgörs av tolkningsrepertoarer som enligt Edley (2001) kan förstås som ett register av olika sätt att prata eller skriva om diverse föremål eller händelser i världen genom att använda exempelvis talesätt, metaforer och bilder inom olika diskurser. (Edley, 2001) Tolkningsrepertoarer används inom diskurspsykologin i stället för begreppet diskurs och

hänvisar då till mindre, småskaliga och mera avgränsade diskurser. (Edley & Wetherell, 2001)

Enligt Winther Jørgensen & Phillips, (2000) används tolkningsrepertoarer för att betona språkbruket i den vardagliga interaktionen som flexibel och dynamisk.

Genom begreppet tolkningsrepertoar ges subjektet ett bredare handlingsutrymme i jämförelse med diskursteorin vilket bygger på föreställningen om multipla tolkningsrepertoarer vilka kännetecknas av konkurrerande uppfattningar.

Tolkningsrepertoarer omfattas därmed av olika beskrivningar, värderingar och argument som i enlighet med diskurspsykologin tillskriver människor en större möjlighet att välja mellan olika uppfattningar och föreställningar att utgå ifrån. (Boreus & Bergström, 2005)

Det innebär även att varje repertoar ger resurser som individer använder sig av för att konstruera olika versioner av verkligheten. Individen använder på så sätt även olika existerande uppfattningar för att skapa, förändra och återskapa en viss tolkningsrepertoar. (Boreus & Bergström, 2005) I enlighet med diskurspsykologin är tal och texter handlingsinriktade vilket innebär att dessa uppfattas som språkliga handlingar genom de sätt som äldre beskrivs på och språkanvändningen som underbyggd av en vilja att uppnå specifika syften. Det betyder att tolkningsrepertoarer inte i sig själva anses ha makt och möjlighet att bestämma hur de används utan istället skall ses som tillgängliga resurser eller som källor till möjliga tolkningar och försåelser. (Wetherell & Potter, 1992)

Människors användning av tolkningsrepertoarer kan därmed ses som flexibla resurser vilka varierar beroende på socialt sammanhang. (Winter Jørgensen & Phillips, 2000) Tolkningsrepertoarer är även historiskt situerade och Edley (2001) menar att individen ofta citerar utifrån tidigare och olika tolkningsrepertoarer vilket medför en kontinuitet. Edley, 2001:98)

Genom att undersöka hur man i texterna talar om äldre kan jag därmed skapa förståelse för de begränsningar som finns i konstruktionen av äldre. I enlighet med detta kommer olika tolkningsrepertoarer även att kunna ingå i varandra vilket utmärks av konkurrerande uppfattningar (Wetherell, 1998). I enlighet med Edley (2001) finns det därmed sådana överlappningar mellan tolkningsrepertoarer och dessa ingår i kulturens s.k. sunda förnuft eller det som kan omfattas av begreppet *common sence*. (Edley, 2001)

Inom tolkningsrepertoarerna konstrueras olika subjektspositioner vilka beskriver de sätt som individen bygger upp den egna identiteten på. Individen blir erbjuden en viss position som hen kan antingen acceptera eller försöka motstå och då genom att anta en annan position. (Davies & Harré, 1990) Begreppet tolkningsrepertoar använder jag istället för diskurs som redskap i analysen och i framställningen av resultaten där de visar på flexibilitet i språkbruket kring hur äldre positioneras och positionerar sig själva i materialet.

3.6.2. Subjektsposition

I och med att diskurspsykologin distanserar sig från tanken att människan har en oföränderlig, stabil identitet lägger man istället intresset på det föränderliga i identitetsskapandet. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000) Subjektspositioner kan enligt Edley (2001) förstås som positioner eller identiteter inom en konversation som blir relevanta för diskursen och gör det möjligt att kunna uttala sig på ett visst sätt. I samband med att människor uttrycker sig konstruerar de sin identitet. (Edley, 2001) Subjektsposition innefattar därmed den position en individ intar i ett specifikt socialt sammanhang vilken skapas genom språket. En individ kan således inneha många olika subjektspositioner som visar sig beroende på vilken social kontext personen befinner sig inom. (Edley, 2001)

Edley (2001) menar vidare att det handlar om särskilda positioner som människor kan ta, motstå eller blir tilldelade. Detta innebär att det är meningsfullt att uppmärksamma olika positioner och sätt att positionera äldre på då dessa är förankrade i kulturen därmed antas vara svåra att förändra. Det innebär vidare att då äldre accepterar dessa positioner eller inte lyckas motstå dem blir de även tvungna att följa de skyldigheter och rättigheter som denna position medför (Burr, 2015).

Sammanfattningsvis kan det diskursiva perspektivet beskrivas såsom ett perspektiv som använd för att undersöka hur individen konstruera sig själv genom språket men även

hur språket bidrar till konstruktionen av den sociala verkligheten. Olika sådana konstruktioner av världen kan uppmuntra vissa beteenden och exkludera andra. Det betyder även att olika ideologer och normer i samhället påverkar hur äldre konstrueras och sådana bör därmed även beaktas. Samhällets normer och ideologier vilka påverkar synen på äldre kan ur ett kritiskt perspektiv kopplas till maktfördelning och maktrelationer. (Jokinen & Juhila, 2016)

Olika normativa förväntningar och stereotypa bilder kring hur äldre personer är eller bör vara kan upplevas som en utmaning för välbefinnandet bland de äldre personerna själva. Kronologisk ålder innebär inte automatiskt att en person uppfyller vissa åldersrelaterade kriterier eller att de upplever gemensamma nämnare med andra i samma ålder. I följande kapitel presenteras materialet, etiska synpunkter, begreppet representation samt en beskrivning av analysprocessen.

4 MATERIAL OCH METOD

I det här kapitlet redogör jag för materialsökning, insamling och hantering av materialet samt redogör för hur det metodologiska ramverket används i analysen av materialet. Då den här forskningen ämnar undersöka språkbruket har jag valt en kvalitativ metod. I studien tillämpas ett abduktivt sätt att närma sig materialet på vilket innebär att analysen pendlat mellan teori och empiri samt att dessa även sammanfaller i presentationen av resultaten. Såsom tidigare nämnts utgör det analytiska ramverket av förutom Wetherell och Potters diskurspsykolog (1987) även av Nigel Edleys (2001) kritiska diskurspsykologi. Dessa ansatser har vuxit fram som följd av ifrågasättande av den kognitiv psykologi.

Burr (2003) skriver att då den traditionella psykologin lägger fokus på essens och kognitiva processer betonar diskursanalysen språkbruket i den sociala världen. Diskursiv psykologi och kritisk diskursiv psykologi är diskursiva metoder som betonar språket som diskursiv resurs. Genom att använda dessa två metoder med tillhörande begrepp kan jag

undersöka hur språket används på olika sätt i konstruktionen av äldre i samband med digitaliseringen.

4.1 Material

De forskningsfrågor som jag ämnar besvara med hjälp av materialet är hur positioneras äldre i texterna i samband med digitaliseringen och i och med dessa positioner, hur formuleras initiativen dvs hur vill man nå dem? Val av texter som analysmaterial kom vid val av metod då diskurspsykologer helst använder så kallat “naturligt förekommande material” såsom medietexter. En fördel med att arbeta med sådant material är att forskaren inte själv kan påverka materialet. Undersökningen genomförs således genom att jag analyserar offentliga texter som jag samlat in rörande äldre och digitalisering.

Samhällets tredje sektor är en betydande aktör gällande organiseringen och genomförandet av olika initiativ som skapats i syfte att bidra med digitala färdigheter för äldre. Texterna är därför främst från tredje sektorn men också en del andra aktörers text såsom tankesmedjan Magma och pensionärsförbund. Materialet (se bilaga) finns alltså färdigt och omfattar tio dokument som vem som helst har möjlighet att komma åt. Texterna är främst skrivna på svenska men en del av materialet utgörs även av finska texter. Då jag använt mig av finskspråkigt material utgör citaten en fri egen översättning av den finska originaltexten. En del av materialet är från Sverige och då närmast Sveriges pensionärsförbunds och internetstiftelsens webbsidor. I sökningen av material har jag använt mig främst av databasen Google Scholar och Web of Science och sökorden elderly, digitalization, digital divide och Internet use.

4.2 Insamling och hantering av materialet

För att komma åt mera material har jag varit i kontakt med olika aktörer såsom Kommunförbundet, Folkhälsan och Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata. Under materialsökningen har visat att det finns många aktörer som har anknytning till mitt forskningsområde men texterna varierar och då har del frågor har

uppstått gällande olika typer av texter. Problem som kan uppstå gäller att inte på förhand veta vad man kan hitta och i vilket skede man kan avsluta sökningen. Detta kan inverka på forskningsresultatens kvalitet. Jag diskuterar detta närmare i det avslutande diskussionskapitlet.

En stor del av materialet är texter som behandlar äldre i relation till digital undervisning och handledning. Jag har avgränsat mig till sådana texter som på något sätt kan bidra till att svara på mina forskningsfrågor. Källkritiken gäller frågor ifall texterna kan säga något utöver sig själva men också möjligheten att förhålla mig objektiv och oberoende till materialet då jag själv valt ut dem. (Esaiasson & Oscarsson, 2017)

Genom grundlig genomläsning av texterna har jag kunnat känna igen mönster i texterna och därmed ringa in sådana diskurser som är relevanta för min frågeställning. Efter ytterligare genomläsning av materialet har jag fördjupat den diskursiva analysen och valt ut citat vilka illustrerar de mest centrala resultaten.

4.3 Etiska synpunkter

Med forskningsetiska aspekter menas huruvida den insamlade kunskapen har uppnåtts på ett ansvarsfullhet sätt (Kavle & Brinkmann, 2014). Då materialet för den här studien består främst av naturligt förkommande material vilket innebär att detta finns fritt att tillgå har detta inneburit att jag kommit åt materialet utan något särskilt lov. Detta innebär även att jag inte själv kunnat påverka innehållet i materialitet. Jag har tagit del av den forskningsetiska delegationens (TENK, 2012) riktlinjer och regler för god forskning och som poängterar att forskning till skillnad från kunskapssökande är en systematisk process som ska presenteras på ett transparent sätt och visa på hur resultat och slutsatser arbetats fram. Materialet har jag sparat på min låsta dator. Till näst presenterar jag de valda analysmetoderna, de analytiska verktygen samt redogör för analysprocessen.

4.4 Representation

Begreppet representation är viktigt inom gruppbildningsprocessen eftersom grupper inte är givna på förhand utan skapas då de uttrycks i ord. Det innebär att det krävs att någon tala om gruppen äldre eller på gruppen äldres vägnar. Då någon talar om äldre tillskrivs gruppen innehåll som också ingår i kampen om olika samhällsbilder. De diskursiva praktikerna fungerar på så sätt i samspel med andra sociala praktiker och detta påverkar äldres uppfattning om sig själva. (Nilsson, 2008)

Äldre som social kategori och därmed bestående av en kollektiv identitet uppfattas inom diskursteorin konstrueras efter samma principer som individuell identitet och i enlighet med denna formas identiteter som en glidande övergång från mellan olika typer av identiteter. Det innebär att gruppidentitet förknippad med äldre ska här ses som föränderlig och förhandlingsbar. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000)

Det innebär att identifiera sig som äldre står nära att identifiera sig med gruppen äldre och utvecklar då samtidigt ett sätt att se på verkligheten utifrån äldres perspektiv. På så sätt betonas även grupprocessernas betydelse i konstruktionen av äldre som kategori. Gruppidentifikation betyder också samtidigt reducering av möjligheter genom att vissa möjliga identiteter framhävs medan andra ignoreras. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000)

Tidigare forskning kring samhällets syn på äldre av Nilsson (2008) lyfter fram att äldre positioneras närmast på två sätt och detta kopplar han ihop med begreppet ålderism. Ålderism är ett begrepp som används för att beskriva hur fördomar eller stereotyper uppfattningar som utgår från människans ålder kan komma att leda till diskriminering. (Andersson, 2008)

Forskning har lyft fram att ålderism kan ta sig uttryck på olika nivåer till exempel i massmedier, samhällsservice och i lagstiftningen och att detta sker mer omedvetet än andra "ismer" såsom sexism eller rasism. Även äldre personer kan själv bära på omedvetna negativa bilder av äldre som internaliserats och hör ihop med den kultur och den specifika

kontext som den äldre befinner sig i. (Forsman & Nordmyr, 2020) Jag återkommer till ålderism begreppet i diskussions kapitlet.

4.5 Diskurspsykologi och kritisk diskurspsykologi som metod

Diskurspsykologi som metod möjliggör att se hur de äldre konstrueras utifrån återkommande mönster i språket. Jag riktar därmed in mig på vilka konstruktioner som är möjliga för de äldre i relation till digitaliseringen.

Såsom tidigare nämnts i teorikapitlet har tolkningsrepertoarer stora likheter med diskurser men med skillnad att tolkningsrepertoarer används för att understryka det vardagliga språkets dynamik. Utöver detta kännetecknas tolkningsrepertoarer av att de är fragmenterade och ger talaren mer retoriska möjligheter och variation. De är även offentliga och allmängiltiga och utgör en grund för en viss kulturell och social förståelse. (Boreus & Bergström, 2005) Genom begreppet tolkningsrepertoar impliceras därmed också en annorlunda syn på äldres handlingsutrymme utifrån föreställningen om multipla tolkningsrepertoarer. Avsikten med analys av tolkningsrepertoarer är att undersöka hur sådana etableras som sanna genom användningen av språket som lingvistiskt redskap för att berättiga vissa uttalanden och göra dem till sanning. (Edley, 2001) Av ovannämnda följer att genom användning av begreppet tolkningsrepertoarer kan jag att utläsa de språkliga mönster som upp visar på vad som är möjligt att säga om de äldre i given kontext. Härmed går även att undersöka utmanade sätt att konstruera äldre på i relation till det digitala.

Begreppet subjektsposition använder jag för att visa på vilket sätt äldre positioneras på och hur de äldre själva positionerar sig själva genom olika tolkningsrepertoarer då dessa erbjuder färdiga beskrivningar, värderingar och argument. (Boreus & Bergström, 2005) Utifrån föreställningen om subjektets handlingsutrymme och multipla tolkningsrepertoarer skapas möjlighet för äldre att utmana mera erkända och dominerande positioner genom att anta en delvis ny position. (Edley, 2001) Med utgångspunkt i varierande tolkningsrepertoarer utläser jag de subjektspositioner som de äldre konstrueras utifrån och

dessas kan sedan sättas i relation till ett större sammanhang och till en bredare ideologisk kontext.

4.6 Metodologiska reflektioner

I samband med valet av diskursanalys har jag såsom tidigare nämnt intagit ett social konstruktionistiskt förhållningssätt. Detta innebär en utgångspunkt från att se verkligheten som socialt konstruerad och sanningen såsom diskursivt konstruerad. (Burr, 2015) Detta innebär även att forskaren även innehar en viss position i förhållande till det egna forskningsområdet. Denna position antas även bestämma vad forskaren kan se vilket innebär att det alltid kan finnas andra "sanningar" i och med att andra positioner antas av andra forskare. En annan metodologi kunde därmed leda till andra resultat och även inneha andra metodologiska begränsningar. Ett vetenskapsfilosofiskt grundläggande problem med diskurspsykologin som fått kritik från den kvantitativa forskningen är att den anses vara för subjektiv och mindre stringent (Winther Jørgensen & Phillips, 2000)

Diskurspsykologin hanterar denna kritik genom att i studien visa på hur analytiska påståenden ger diskursen sammanhang och därmed inte komma med subjektiva antaganden som inte visar på mönster i det empiriska materialet. Trots detta finns en möjlighet att de resultat som denna studie kommer fram till inte skulle bli desamma om analysen utförts av en annan forskare. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000)

I avhandlingen har jag därför ambitionen av att vara transparent och redogöra för tolkningar och resultat. Winther Jørgensen och Phillips (2000) skriver att en konsekvent användning av teori och metod legitimerar den kunskap som produceras diskursanalytiskt då det får forskaren att ställa frågor till materialet utifrån ett särskilt perspektiv. Med detta i åtanke avser jag slutleda resultat utifrån dessa teori- och metodval.

4.7 Analys av materialet

Då varken den diskursiva psykologi eller den kritiks diskursiva psykologin erbjuder någon färdig steg för steg modell för analys ger det forskaren en viss frihet i tillämpningen av kärnbegreppen. Begreppen som tidigare nämnts och som jag ämnar använda i analysen och kan kopplas till både diskursiv psykologi den kritiska diskursiva psykologin är tolkningsrepertoar, subjektspostion och ideologiska dilemman. (Winther Jörgensen & Phillips, 2000)

Syftet med analysen är därmed att med hjälp av dessa begrepp skapa mig en bild av hur äldre positioneras i texterna i samband med digitaliseringen.

I analysen utgår jag från diskurspsykologins grundprinciper och dessa ligger således som grund för analysen; diskursen är både konstituerande och konstruerande, språkanvändning ses som orienterad mot handling samt diskursen som situerad i en viss social, kulturell och historisk kontext.

Locke och Budds (2020) har utvecklat en modell i tre steg som jag använder som hjälpmedel i analysprocessen. Den här modellen möjliggör en analys av "hur", "när" och "varför" av diskurserna så att förståelsen kan växa fram stegvis. Jag använder Locke och Budds (2020) modell för tillämpning kritisk diskurspsykologisk analys med stöd av Wetherell och Edley, (2014) och litteratur, samt Locke, Budds och Burrs (2017) tillämpning av kritisk diskurspsykologin i forskning kring det äldre moderskapet.

Locke och Budds (2020) presenterar följande steg för den kritisk diskursiva analysen:

1. Bekanta sig med materialet genom noggrann genomläsning och en initial kodning
2. Diskursiva konstruktioner
3. Tolkingsrepertoarer
4. Subjektspostioner
5. Diskursiva prestationer, dvs diskursiva implikationer

Till näst presenterar jag hur jag utfört analysen i enlighet med de ovannämnda stegen enl. Budds, Locke och Burr: Doing CDP (2020) Analysen har tillämpats enligt de

olika stegen med även pendlat mellan dessa under analysprocessens gång. Analysprocessen har således inte varit rak utan abduktiv och således pendlat mellan materialet och metoden. Analysen placerar sig på så sätt i mitten av den diskursiva triangeln då den fokuserar på både mikro och makronivå. Den är framförallt kritiskt orienterad vilket innebär att maktrelationer utgör en kontextuell bakgrund för analysen.

4.7.1 Steg ett och två: Diskursiva konstruktioner

Det första steget vid kritisk diskursiv psykologi (CDP) handlar om att bekanta sig med materialet och det andra steget identifiering av diskursiva konstruktioner. Med detta menas att känna igen sådana diskursiva objekt av intresse för studien och detta görs genom att känna igen både implicita och explicita uttryck som berör det diskursiva objektet.

4.7.2 Steg 3: Tolkningsrepertoarer

I det följande steg använder jag mig av begreppet tolkningsrepertoar och fördjupar min förståelse för hur man i texterna talar om äldre och skapar en bild av de. Det betyder att se på de olika sätt det talas om de diskursiva konstruktionerna i texterna. På så sätt kan jag identifiera tolkningsrepertoarer kring äldre i texterna. Genom att använda begreppet tolkningsrepertoar kan jag närmare granska hur språket används som dels en del av vardagsspråket kring äldre men som samtidigt verkar i ett större kulturell och historiskt sammanhang.

4.7.3 Steg fyra: Subjektspositioner

Inom tolkningsrepertoarerna formas de subjektspositioner som finns tillgängliga för äldre. I texterna blir de äldre positionerade och deras egna röster framkommer då den givna positionen accepteras.

4.7.4 Steg fem: Diskursiva prestationer

I det femte steget går analysen från mikronivån till fokus praktiken det vill säga konsekvenserna av de övriga stegen i analysen. Här går det att granska vilka möjligheter och vilka begränsningar de olika tolkningsrepertoarerna och subjektspositioner medför för de äldre som står i fokus för studien.

I det femte skedet sågs det i det här skedet på hur tolkningsrepertoarerna erbjuder färdiga sätt att se på äldre. Dessa diskursiva prestationer innehöll sådana beskrivningar, argument och värderingar vilka sammanfaller med tidigare konstruktioner av de äldre. Såsom resultaten kommer att visa medför detta att tidigare diskurser kring äldre inverkar på hur äldre konstrueras i samband med digitaliseringen. I analysen framkom hur äldre identifierade sig med den erbjudna subjektspositionen men visade även på försök att motstå den genom att försöka positionera sig på annat sätt. Inom de diskursiva prestationerna sker därmed förhandlingar som utmärks av konkurrerande uppfattningar och där de äldre både är producenter och producerade av tolkningsrepertoarer.

Innan resultaten presenteras redogör jag för reflexivitet och om betydelsen av rollen som forskare.

4.8 Reflexivitet och forskarroll

Ur diskussionen kring möjlighet att nå om absolut objektivitet i forskningsarbetet har begreppet reflexivitet i istället introducerats i syfte att medvetandegöra forskarens egen roll och hur den kan påverka på forskningsresultatet. Forskaren ses som en del av det som studeras, inte en obetydlig åskådare. Diskurspsykologin grundar sig på att förståelse påverkas av kultur, historia och kontext. Utgående ifrån mitt forskningsperspektiv blir jag som forskare en del av skapandet och är med och konstruerar den diskurs som man själv studerar. Forskaren beskriver därför en tolkning av verkligheten där den egna bakgrunden och kunskapen blir ett redskap i tolkningsprocessen (Fejes & Thornberg, 2009)

Även om jag försökt förhålla mig objektiv till materialet så kommer de antaganden jag gjort och texter som jag valt att spegla min egen konstruktion av verkligheten. Att ha

förståelse för detta och att det finns flera verkligheter tillgänglig visar reflexivitet som anses ha hög relevans för diskurspsykologin som forskningsmetod. (Bolander & Fejes, 2009 s. 111)

Som en åtföljd av den kritik som riktats mot denna metodologi och beträffande objektivitet i framförallt kvalitativ forskningen uppkom begreppet reflexivitet och detta anser Burr vara speciellt viktigt med tanke på utvärderingen av forskningens kvalitet. (Burr, 2003). Enligt Burr (2015) handlar social konstruktionism och reflexivitet om framförallt tre frågor: den första handlar om frågor kring forskarens möjligheter och förmåga att skapa kunskap. Till detta hör frågor kring auktoritet och makt men också rätten till att tala om andra och vilka betydelser olika utsagor ges. (Burr, 2003).

Eftersom social konstruktionismen även måste uppfatta sig själv som en social konstruktion innebär detta att min egen text även måste ses som en social konstruktion vilket gör det viktigt att även problematisera den egna rollen i relation till forskningen och den tänkta publiken (Burr, 2003) Reflexivitet handlar enligt Burr (2003) även om att föra diskussion kring personliga och politiska värderingar som kan påverka resultaten. Då diskurspsykologin ser diskursen som en retorisk organisering för att rättfärdiga viss mening och innebörd kan detta därmed medföra en underminering av andra innebörder. (Burr, 2003) Det innebär att man som forskare är del av skapandet av den diskurs som man själv studerar. Forskaren beskriver därför en tolkning av verkligheten där den egna bakgrunden och kunskapen blir ett redskap i tolkningsprocessen (Fejes & Thornberg, 2019)

Min förförståelse kring temat har hjälpt mig att komma framåt men kan givetvis också ha varit ett hinder för att se nya aspekter i materialet. Även om jag försökt att sätta parentes om min person så kommer de antaganden jag gjort och de frågor jag ställt och de texter jag valt att spegla min egen konstruktion av verkligheten. Min egen förförståelse kring ämnet bygger på att äldre har mera omfattande valmöjligheter gällande digitaliseringen. Det innebär att den här studien hade sett annorlunda ut om min förförståelse och kontext varit en annan. Studien visar därmed på en möjlig sanning bland andra sätt att beskriva hur äldre framställs i texter gällande digitaliseringen och därmed ett sätt att bidra till en större förståelse för detta sociala problem.

Analysprocessen präglades av en mängd ofärdiga tankar och det tog flera läsningar och olika nivåer av tolkning för att skapa mig en tydligare bild av materialet. Inledningsvis fokuserade jag närmast på olika sätt vilka det talades om äldre i samband med digitaliseringen för att sedan mera rikta fokus på olika möjliga positioner och betydelser i relation till dessa. Härnäst följer en presentation av forskningsresultaten i form av tre konstruktioner av de äldre i relationen till samhällets digitalisering.

5 KONSTRUKTIONER AV DEN ÄLDRE IDENTITETEN

I det här kapitlet presenterar jag forskningens resultat med hjälp av de analytiska instrumenten och citat ur materialet. Inledningsvis redogör för tre tolkningsrepertoarer som jag identifierat och därefter vilka subjektspositioner som dessa visade sig inrymma. Jag har namngett tre tolkningsrepertoarer vilka utgörs av de resursstarka, de resurssvaga samt den normbrytande tolkningsrepertoaren samt inom dessa tre subjektspositioner vilka delvis ingår i varandra.

Den resurssvaga och den resursstarka tolkningsrepertoaren står närmast i ett binärt förhållande till varandra medan den utmanande tolkningsrepertoaren kan omfatta både den resursstarka och den resurssvaga tolkningsrepertoaren. Den utmanande tolkningsrepertoaren visade sig vara möjlig men inte nödvändig och representeras av alternativa sätt för äldre konstruera sin identitet på genom att positionera sig såsom exempelvis en aktiv datorspelare.

Den resurssvaga tolkningsrepertoaren visade sig inneha en dominerande eller hegemonisk position i relation till den resursstarka och den normbrytande tolkningsrepertoaren. Den visade sig således vara mer dominerande än de två andra tolkningsrepertoarerna i materialet. De tre subjektspositionerna som presenteras under följande tolkningsrepertoarer går som tidigare nämnts delvis i varandra vilket gör

det möjligt för äldre att smidigt också kunna glida från en position till en annan. De äldre identitets konstruktion antas därmed vara flytande.

5.1 Den resursstarka tolkningsrepertoaren

Den första tolkningsrepertoaren som identifierades var repertoaren om äldre som resursstark. I analysen framkom det att denna byggs upp kring motivation, tillgång, färdighet och tillgång till socialt stöd. I den resursstarka tolkningsrepertoaren ingår även ekonomiska förutsättningar. Tolkingsrepertoaren innehåller sådana beskrivningar, argument och värderingar som utgår från äldre såsom kompetenta, aktiva och tillräckligt friska för att hantera de utmaningar som digitaliseringen medför.

5.1.1 Subjektsposition 1: Den resursstarka som aktiv, motiverad och kompetent och med ekonomiska förutsättningar:

“De som har råd köper helhetslösningar med lättanvänd, dyrare hårdvara, användarvänliga, stabila, integrerade program och har tillgång till professionellt användarstöd” “När det gäller pensionärer är en viktig fråga i vilken utsträckning man använt digitala verktyg tidigare i arbetlivet, likaså spelar pensionärernas finansiella situation och språkkunskaper och även andra faktorer in.” “Till stor del är ändå IKT-vanorna ändå åldersrelaterade” (Tankesmedjan Magmas rapport)

I citatet kopplas förutsättningen för digital inkludering samman med tidigare erfarenheter och ekonomiska förutsättningar och detta lyfter fram hur det även finns skilda konstruktioner inom de äldre och lyfter fram vikten av att beakta mångfalden inom denna åldersgrupp.

Så här beskriver Spf:s rapport om betydelsen av att vara uppkopplad:

“De som är aktiva i samhället med många sociala relationer.
”och vidare *“För många har digitaliseringen bidragit till att förenkla vardagen och höja livskvaliteten och det finns särskilda fördelar för dem” “Det kan handla om spännande*

aktiviteter och betydelsefull information men också social gemenskap och kontakt med släkt och vänner” (Sveriges pensionärsförenings rapport om digitaliseringens betydelse) “

Att vara uppkopplad innebär att ha en aktiv roll i samhället och ha ett innehållsrikt liv med många sociala relationer. Att vara uppkopplad kopplas samman med tillgång till sociala kontakter och därmed även socialt stöd:

“för dem har digitaliseringen bidragit till att förenkla vardagen och höja livskvaliteten” och *“digitaliseringen har bidragit till att behålla eller öka ett aktivt levnadssätt på äldre dagar, såväl fysiskt som psykiskt”* (SPF-seniorerna)

När den äldre konfronteras med tolkningsrepertoaren om äldre som resursstarka innebär detta att identiteten byggs upp kring delaktighet, jämlikhet och möjligheter gällande det digitala på individ, institutionell och samhällelig nivå. Att positioneras som aktiv, kompetent och motiverad bidrar även till att upprätthålla skillnaden till de två övriga tolkningsrepertoarerna.

I följande citat byggs den resursstarka positionen kring bättre möjligheter och tillgång till teknologi. Så här beskrivs detta i rapporten Pensionärsliv 2024:

Den resursstarka som ekonomiskt trygg:

“De som har råd köper helhetslösningar med lättanvänd, dyrare hårdvara, användarvänliga, stabila, integrerade program och tillgång till professionellt användarstöd. Användningen av IKT blir alltså en faktor som ökar tudelningen bland pensionärerna” (Guldålder - guldålder men inte för alla, Pensionärsliv 2024)

Den resursstarka som aktiv:

Äldre positioneras såsom fysiskt och psykiskt aktiva:

“Att vara uppkopplad betyder att man kan ha en aktiv roll i samhället och ha ett innehållsrikt liv med sociala relationer. ”Digitala verktyg och tjänster kan bidra till att behålla eller öka ett aktivt levnadssätt på äldre dagar, fysiskt såväl som psykiskt.” (Spf-seniorerna.se)

Den resursstarka som hälsofrämjande:

”Det kan handla om allt från spännande aktiviteter och information till social gemenskap som kan bidra till mindre ensamhet och vara hälsofrämjande” (SPF rapport 23.8.2019, Spf seniorerna.se)

I citaten kopplas digital delaktighet samman med bättre hälsa och möjligheter att upprätthålla ett aktivt liv även som äldre. Den kunniga och aktiva subjektspositionen byggs upp kring motivation, intresse och tidigare erfarenhet av tidigare teknologiska framsteg som även äldre börjat använda i snabb takt och utgår därmed från att ålder inte är ett hinder för att lära sig nytt. Denna position innehåller föreställningar om äldre som behärskar den digitala tekniken och detta bedrar med en känsla av social inkludering. Den fysiskt och mentalt aktiva subjektspositionen bygger på att äldre har tidigare erfarenheter som underlättar deras möjligheter till digital delaktighet. Detta koppas även samman med en med social gemenskap och ett överlag mera aktivt levnadssätt.

5.2 Den resurssvaga tolkningsrepertoaren

Den andra tolkningsrepertoaren som identifierades i texterna framställde äldre såsom utsatta och handfallna inför digitaliseringen och den här utsatta beskrivningen skapar olika positioner kopplade till olika individuella, institutionella och strukturella faktorer i samhället. Den resurssvaga tolkningsrepertoaren bygger på sådana beskrivningar, argument och värderingar av de äldre som skapar sämre förutsättningar att hantera digitaliseringens utmaningar.

5.2.1 Subjektsposition 2: Den resurssvaga som handfallen och mindre kompetent:

“Samhället har blivit mindre tillgängligt för de som inte använder sig av modern teknik. Ett allvarligt bekymmer i sammanhanget är att en del medborgare inte är eller känner sig delaktiga...” och

” Vi vill väcka nyfikenhet och intresse för det digitala och senioreer mindre rädsla för det digitala” (om Folkhälsans projekt Digitalien.)

Den mindre kompetenta positionen utgår från att digitaliseringen medför svårigheter som framkallar rädslor och detta kräver åtgärder.

“Det finns stora skillnader mellan låg- och högutbildade. Det är också tydligt att kunskapsklyftan är stor. Bra 11 procent av de högutbildade behöver hjälp med att installera digital teknik och nästan hälften av de med enbart grundskoleutbildning. (internetsstiftelsen. se 20.6. 2020)

Den mindre kompetenta positionen utgår från att den äldre har en låg utbildning vilken medför risk för digitalt utanförskap samtidigt som digitaliseringen medför en ständig uppdatering av kunskaperna:

*“Den digitala kompetens vi har idag åldras fortlöpande, samtidigt kan den enskildes digitala kompetens och möjlighet till kunskapsutveckling minska med åldern”
“Digitalt utanförskap är inget övergående problem”(Spf-seniorerna)*

Den resurssvaga som mindre delaktig:

“Då både de offentliga och de privata tjänsterna förvinner ur gatubilden till enbart nätet, riskerar de som inte är delaktiga att bli utan service helt och hållet...” (Tankesmedjan Magmas rapport)

Utifrån den här subjektsposition beskrivs äldre såsom riskera marginalisering i och med samhällets digitalisering och detta kopplas samman med ökad känsla av utanförskap. I beskrivningen kopplas detta till olika faktorer rörande ekonomi, utbildning, arbetliv och även boende.

“De som står utanför det digitala samhället har sannolikt inte samma eller sämre förutsättningar än andra medborgare att delta i samhällslivet och därmed också den demokratiska processen...”

Digitalt utanförskap medför risk att inte bara stängas ute från viktiga delar av samhället men också risk att man hamnar i beroendeställning till andra människor”

Otillräcklig vana vid digitala lösningar kan öka risken för att bli utsatt för bedrägerier via internet” (Sveriges pensionärsförbund, SPF)

Den resurssvaga med sämre ekonomiska förutsättningar:

“Gemensamt för gruppen sällan- och icke användare är att många är pensionärer och lever i låginkomst hushåll. Av dem som förvärvsarbetar är en högre andel arbetare, har i högre grad endast grundskoleutbildning, och bor oftare på landsbygden, än de som använder internet dagligen.” (Internetstiftelse.se. 20.6.2020)

Den resurssvaga med mindre erfarenheter och därmed lägre självförtroende:

“De äldre är generellt sett mina på nätet. En anledning är att de inte varit delaktiga och därmed mött digitaliseringen i sitt arbetsliv och att tröskeln för att anamma ny teknik då blir högre. Många kan sakna självförtroende och när det digitala känns svårt blir de ointresserade som konsekvens. (Internetstiftelsen.se)

Den resurssvaga som lägre utbildad:

“Det finns stora skillnader mellan låg- och högutbildade. Det är också tydligt att kunskapsklyftan är stor. Bra 11 procent av de högutbildade behöver hjälp med att installera digital teknik och nästan hälften av de med enbart grundskoleutbildning. (Internetstiftelsen. se 20.6. 2020)

Den resurssvaga som boende på landsbygden:

“Gemensamt för gruppen sällan- och icke användare är att många pensionärer lever i låginkomsthushåll. Av de som förvärvsarbetar är en hög andel arbetare och har endast grundskoleutbildning och bor oftare på landsbygden än de som använder internets dagligen”..och vidare

Den resurssvaga med färre sociala kontakter:

“Dessutom lever sällan- och icke användarna i högre grad ensamma än befolkningen i stort” “Sett till kön är skillnaderna mindre, även om det finns flera kvinnor bland sällan- och icke användarna av digital teknik” ”Coronakrisen har gjort det tydligt att digitaliseringen inte är något vid sidan om det övriga samhället utan inbäddat i centrala samhällsverksamheter.” (Internetstiftelsen.se).

Här kopplas den en mindre delaktig subjektspositionen samman med strukturella faktorer men också ihop risken att bli utsatt för våld eller hamna i en

beroendeställning. Denna position kopplas även samman med kön och möjligheter att klara av kriser. Det innebär att de resurssvaga antas ha sämre förutsättningar att hantera de utmaningar som digitaliseringen skapar.

“Kriisiajan yhteydenpidossa ne ovat vahvoilla, joilla on valmiuksia digitaalisten viestintävälineiden käyttöön”.

“Monet eläkeläiset ovatkin pakon edessä joutuneet sukeltamaan videopuhelujen ja viestisovellusten maailmaan” (Eläkeläiset r.y)

Egen övers. *“Vid kris har de som är digitalt delaktiga bättre förutsättningar. Många pensionärer har därmed blivit tvungna att anta den digitala utmaningen.”*

Den resurssvaga tolkningsrepertoaren byggs således upp kring olika faktorer som skapar sämre förutsättningar i relation till samhället digitalisering. De faktorer som visade sig vara viktiga var sådana faktorer som rör utbildning, ekonomi och tillgången till socialt stöd. Utifrån dessa faktorer skapades skillnader mellan sätten att positionera de äldre på. Den resurssvaga tolkningsrepertoaren visade sig inneha en dominerande eller hegemonisk position i relation till den resursstarka och den normbrytande tolkningsrepertoaren. Äldre positionerar sig vanligtvis genom den resurssvaga tolkningsrepertoaren då denna erbjuder dem och då den visade sig vara mer dominerande än de två andra tolkningsrepertoarerna i materialet.

5.3 Den normbrytande tolkningsrepertoaren

Den tredje tolkningsrepertoaren som identifierades i materialet var den utmanade repertoaren som visade hur äldre kunde anta alternativa identiteter och därmed andra sätt att positionera sig på. Den normbrytande tolkningsrepertoaren byggs upp kring det möjliga men inte nödvändiga. De här sättet att konstruera äldre på visade sig förutsätta en vidare förklaring exempelvis i form av avsaknad av annan meningsfull sysselsättning.

Den här tolkningsrepertoaren konstrueras kring tidigare erfarenheter, förmåga att anpassa sig till nya situationer i livet och även motivation till att lära sig nytt. Genom den här repertoaren möjliggörs utmanande sätt att positionera äldre och sätt för de äldre att positionera sig själva. I och med dessa subjektspositioner betonas möjligheten till nya former av social delaktighet och utmana den dominerande tolkningsrepertoaren genom att skapa andra sätt att positionera sig på. Det innebär även att utmana de mer vedertagna sätten att konstruera de äldre på. Kring dessa subjektspositioner antas det ske förhandlingar vilket innebär att de här positionerna behöver förklaras närmare och då handlar hur den äldre förhåller sig till snabba förändringar i samhället som digitaliseringen medför. Sådana förklaringar utgår ofta från föreställningen om dessa äldre trots sin höga ålder är aktiva inom den digitala världen.

5.3.1 Subjektsposition 3: Normbrytande och trots sin ålder som aktiv

på sociala media:

“Men för de som använder sig av digitala tjänster blir det lättare att följa med rekommendationer om att hålla sig hemma. “Eva, 73 år och aktiv på sociala media såsom Facebook och Instagram använder videotjänsterna Zoom och Facetime för att umgås med familj och vänner. Både Eva och hennes man hjälper barnbarnen med att fixa läxorna på distans...” (Internetstiftelsen.se)

Eva och hennes man kan genom att positionera sig som speciellt aktiva på sociala media anta utmanande identiteter och därmed motstå den dominerande tolkningsrepertoaren. Genom den här tolkningsrepertoaren betonas äldres möjligheter att självständigt välja sättet att positionera sig på och därmed även den egna identiteten. Normbrytande datorspelare har med en positiv inställning till digital teknik: Den normbrytande identiteten konstrueras kring obegränsade möjligheter kring mångsidiga sociala kontakter och positiva erfarenheter. Så här konstrueras spelar “gamer” identiteten som normbrytande:

Hasse 76 år och nybörjare på facebook beskriver det så här: “jag har fått flera kontakter med gamla bekanta, bland annat med en tjej som jag var ihop med när jag var 18 år. “Det är rätt kul, men jag är inte så jätteduktig. “Man får lära sig, och du vet ju vad

man säger: det är svårt att lära gamla hundar att sitta men man får göra så gott man kan säger han. (Internetstiftelsen.se) Dessutom betonas betydelsen av sociala kontakter:

*“Det är aldrig för sent att bli en “gamer”. Hon är en inbiten spelare av World of warcraft och detta har bidragit med många nya sociala kontakter. “man lär sig känna varandra på ett helt annat sätt och sedan är det jätteroligt med chatten”
”vad skulle jag annars gjort, suttit i soffan”(SeniorNet.se)*

“Gamer”subjektspositionen utmanar genom att konstruera äldre på ett annat sätt: (egen övers.) Senor Fighters Counterstrike spelgemenskapen är öppen för alla seniorer som en del av e-senior spelgemenskapen

Övers.: Till spelgemenskapen kan komma alla över 50 år vilka intresserar sig för spel och e- idrott oberoende om man är medlem i Enter. Det är åldern som avgör. Inte boningsort då e-seniorerna verkar på nätet. Man kan därmed komma med egen dator.

(”Peliyhteisöön ja sitä kautta joukkueeseen voivat tulla mukaan kaikki yli 50 vuotia at yhdessä pelaamisesta ja e-urheilusta kiinnostuneet seniorit riippumatta siitä ovatko he Enterin jäseniä vai eivät. Vain ikä ratkaisee. Myöskään asuinpaikkakunnalla ei ole väliä, sillä Senior Fighters ja eSeniorit toimivat ja pelaavat netissä”). (Enter.r.y)

Att positionera sig som datorspelare är ett sätt att utmana den mera allmänna beskrivningen av den äldre vilken innehåller antagande om sämre förutsättningar att hantera olika digitala utmaningar. Då den äldre positionerar sig icke digital innebär det en glidande övergång från den resurssvaga positionen mot en ny position som därmed ifrågasätts och kräver en förklaring.

”Jag klarar mig bra utan dator, jag är inte intresserad, jag behöver inte kunna”, (Senioren.se)

De äldre kan även positionerar sig såsom icke-digitala och motsätta sig all digital teknik helt och hållet. Det här sättet att positionera sig flyter även samman med den resurssvaga tolkningsrepertoaren men utmanar den genom ett uttalat ointresse för all digital teknik. Den här positionen kan även skapa en beroende förhållande till någon med tanke på

sådana tjänster som finns på nätet. Svagt intresse och låg motivation för det digitala har inom forskning kopplats ihop med nedsatt kognitiv förmåga (Tun & Lachman, 2010) men samtidigt har forskning även lyft fram att detta kan grunda sig på ett personligt val och detta gäller i synnerhet för de äldre som är över 75 år. (Frimel, 2016).

Inom den normbrytande tolkningsrepertoaren identifierades två sätt att positionera sig på. Att positionera sig som en datorspelare så kallad "gamer" innebär att motstå den resurssvaga mera dominerande sättet att positionera sig på och samtidigt anta en mer utmanande position. Den andra normbrytande positionen som identifierades omfattas av positionen som själv valt att stå utanför den digitala världen.

Sammanfattning av analysen

De tre tolkningsrepertoarerna som beskrivits ovan skapar således vissa ramar för vad som är möjligt att tänka kring äldre i relation till digitaliseringen. Dessa tolkningsrepertoarer inrymmer olika subjektspositioner som äldre kan acceptera eller motstå. De olika subjektspositionerna visade sig även delvis kunna ingå i varandra och detta visar på subjektets handlingsutrymme men även på en mer övergripande rationalitet där äldre ses som resurssvaga i relation till digitaliseringen.

Genom språket förs förhandlingar kring de olika sätten att positionera äldre på och skapar därmed olika identiteter som har olika betydelser inom kategorin äldre med framförallt i relation till andra kategorier i samhället. Olika subjektspositioner blir därmed meningsfulla i relation till en bredare meningssfär vilket innebär att identiteterna blir meningsfulla i relation till tidigare föreställningar kring äldre. Diskurspsykologin kan på så sätt lyfta fram både förekomsten av delade verklighetsuppfattningar men samtidigt visa på att äldre har möjlighet att använda sig av olika uppfattningar inom den här kontexten.

Den resursstarka tolkningsrepertoaren skiljer sig genom att den medför en syn på äldre såsom självständiga aktörer i samhället medan den resurssvaga tolkningsrepertoaren skapar en bild av äldre såsom utsatta och beroende av olika former av stöd. Att konstruera äldre genom den resursstarka tolkningsrepertoaren innebär dessutom att tillskriva den äldre ett visst aktörskap och därmed en identitet som möjliggör en glidning

mellan olika sätt att positionera sig på. Den resursstarka tolkningsrepertoaren skapar därmed större frihet för de äldres identitetsskapande.

Äldre har således även ett eget handlingsutrymme (*agency*) inom vilket det sker förhandlingar beträffande den dominerande tolkningsrepertoaren. Det innebär att det samtidigt även finns konkurrerande uppfattningar om äldre och därmed även multipla tolkningsrepertoarer. (Edely & Wetherell, 2001)

Edleys (2001) begrepp hegemoni använder jag här för att beskriva den repertoar som visade sig ha tolkningsföreträde gällande äldre och digitalisering. Den mest använda och därmed den hegemoniska repertoaren visade sig höra samman med tidigare etablerade föreställningar om äldre i samhället vilka används i beskrivningen av äldre i exempelvis marknadsföringskontext (Suokannas, 2008). Den erbjuder således en viss meningshorisont för andra uttryck kring äldre. Den här iakttagelsen kan kopplas vidare till ideologi och begreppet ålderism då detta visat sig erbjuda en färdig förståelse kring de äldre som kategori (Andersson, 2008).

Resultaten visade att äldre i första hand positioneras genom den resurssvaga tolkningsrepertoaren. Den resurssvaga repertoaren visade sig därmed ha tolkningsföreträde i konstruktionen av äldre i samband med digitaliseringen och genom denna positioneras äldre såsom hjälpbehövande och något handfallna i relation till den förändring som digitaliseringen av samhället medför.

De här utsatta subjektpositionerna inom den resurssvaga tolkningsrepertoaren skapar således gränser till andra möjliga positioner och därmed sätt att tänka kring äldre. Genom att acceptera den här positionen antar äldre samtidigt de identiteter som sammanfaller med dessa subjektpositioner och på så sätt även bidrar till upprätthållande av skillnaden mellan "vi och dem" inom kategorin äldre. (Hall, 1999)

De identiteter som identifierades genom den resurssvaga tolkningsrepertoaren sammanfaller även med tidigare föreställningar kring äldre i samhället och utifrån detta formas olika initiativ. Sådana initiativ utgörs av olika former av stöd i syfte att minska på digitalt utanförskap och även bidra med mera jämlika förutsättningar för digital

delaktighet i samhället. Resultaten lyfte vid sidan om detta även fram att det finns en viss diskrepans mellan hur äldre konstrueras samt hur de konstruerar sig själva.

Avslutningsvis visade resultaten av denna studie att äldre konstrueras närmast på två sätt och utöver dessa fanns det ett utmanande sätt genom vilken äldre kunde positionera sig genom. Resultaten bidrar även till tidigare forskning inom området som uppvisat likadana resultat (Nilsson, 2008; Tornstam, 2005).

Resultaten lyfter även fram att äldre agerar utifrån tidigare beskrivningar, argument och värderingar kring äldre som grupp och detta har även beskrivits i tidigare studier av bland annat av Coupland och Coupland, (1991) och av Nilsson (2008). Detta lyfter fram insikten om språkets centrala roll för hur olika betydelser skapas och reproduceras i social interaktion (Jokinen & Juhila, 2016).

I följande kapitel förs en diskussion kring kontributionen av forskningens resultat och kring begreppet ålderism. Dessutom förs en kritisk diskussion kring bedömning av kvaliteten gällande kvalitativa studier och avslutningsvis ges förslag till fortsatt forskning inom detta område.

6. DISKUSSION

Målsättningen med den digitaliseringen av samhället har varit att öka jämlikheten och därmed stärka ett demokratiskt samhälle. Samtidigt har målsättningen även varit att tillgodose alla samhällsgruppers lika möjligheter och därmed bidra med individuella förutsättningar för att äldre ska vara delaktiga i samhället. (Finansministeriets publikation 2019:24)

Syftet med den här studien var att undersöka hur äldre konstrueras i texter i samband med digitaliseringen och vilka konsekvenser detta har. Ur materialet kunde urskiljas en dominerande tolkningsrepertoar inom vilken äldre konstrueras genom. Det här sättet att konstruera de äldre på visade sig vara det dominerande och visade sig även

sammanfalla med tidigare sätt att konstruera äldre på. (Nilsson, 2008) Identiteter som sammanfaller med tidigare sätt att konstruera äldre på kräver ingen närmare förklaring då "alla" förväntas förstå dem och dessa kommer därmed upprätthålla och reproducera tidigare konstruktioner vilka antagit en dominerande och hegemoniska position (Edley, 2001)

I analysen framgick att de äldre positionerades främst genom den resurssvaga tolkningsrepertoaren och initiativen formuleras utifrån olika behov och stöd. Subjektspositionerna inom den resurssvaga tolkningsreperoaren bygger en mängd olika faktorer på olika nivåer vilka visade sig hör ihop med faktorer rörande bristande kunskaper och tillgång till stöd. I och med att det i samhället finns ett visst antagande i om att alla vill och kan hantera den digitala världen kommer identiteter inom den här tolkningsrepertoaren att uppfattas som problematiska. Samhället skapar ett visst tryck som de äldre förutsätts kunna svara på. På så sätt kopplas individuella faktorer samman med strukturella faktorer. Identiteten inom den resurssvaga tolkningsrepertoaren begränsar därmed den äldres handlingsutrymme i relation till den digitala och detta kan förstås och förklaras utifrån ett maktperspektiv. Antagandet om att makten opererar genom kunskap bidrar dessutom till att skapa, förstärka och upprätthålla skillnader bland äldre som social kategori. (Wetherell & Potter, 1992)

Då den här resurssvaga tolkningsrepertoaren visade sig dominera inom det här forskningsområdet innebär det här samtidigt att äldre accepterar de här subjektspositionerna vilka antas delta i reproduktionen av det representationssystem som den dominerande ideologin företräder. Den resurssvaga tolkningsrepertoaren fungerar därmed genom att reproducera historiskt och kulturbundna stereotypier kring äldre vilka reproduceras via språket i och med antagandet om att språket fungerar som verktyg för olika uttalanden och underbyggd en vilja att uppnå specifika syften. (Bergström & Ekström. 2018) Denna dominerar genom att vara det som många artikulationer uttrycker och genom att utgöra en referens för andra uttryck. Det innebär att andra uttryck förhåller sig både explicit och implicit till den resurssvaga tolkningsreperoaren. Det betyder ändå inte att den hegemoniska tolkningsrepertoaren kan ses som allenarådande utan att det i materialet finns alternativa och utmanade artikulationer. Resultaten avspeglar därmed vissa samhälleliga normer och värderingar kring äldre som äldre måste förhålla sig till.

6.1 Ålderism

Då den dominerande och hegemoniska tolkningsrepertoaren erbjuder en färdig förståelse och därmed även låser de äldre kring ett visst sätt att tänka kring sig själva. Den här förståelsen kan kopplas till begreppet ålderism som syftar på kulturbundna stereotypier kring äldre. (Andersson, 2008) Resultaten lyfter fram insikten om att samhället erbjuder en färdig förståelse kring äldre och denna förståelse präglar den dominerande tolkningsrepertoaren men framförallt de sätt man vill nå äldre på. Den här konstruktionen kan kopplas till tidigare konstruktioner som omfattar sådana beskrivningar, argument och värderingar gällande de äldre som kan kopplas till viss kulturell kontext.

Begreppet ålderism introducerades på svenska av Lars Andersson (2008) som beskrivit fenomenet som “fördomar eller stereotypa föreställningar som utgår från en människas ålder och som kan leda till diskriminering”. Begreppet har utvecklats utifrån den vetenskapliga diskussionen och de mera folkliga begreppen åldersdiskriminering och åldersrasism (Andersson, 2008). Ålderism begreppet har även använts i den offentliga debatten i diskussioner kring de äldres status i samhället och kopplats till ideologi och samhällsdiskurs (Forsman & Nordmyr, 2020).

Det som begreppet ålderism ringar in är att äldre ofta beskrivs och förstås som inkompetenta, rigida och gammaldags i sitt sätt att tänka och därmed anses ha svårt att hantera förändringar (Andersson, 2008). Detta begrepp är därmed relevant även gällande äldre och den snabba digitaliseringen av olika samhällsfunktioner. Avvikelser från en samhällelig norm om aktivitet och funktionalitet görs till tecken på den åldrande kroppens sämre förmågor. (Tornstam, 2005) En ideologi som innehåller sådana antaganden skapar därmed en grund för denna syn på äldre som grupp.

I och med detta kommer en grupp av de äldre i samhället att anta en mera utsatt position medan de som konstrueras genom den resursstark tolkningsrepertoaren uppfattas såsom mera jämlika. Detta skillnadsskapande sker även i relation till andra kategorier i samhället och gällande vems röst som hörs. De vars röster hörs kan därmed mera flexibelt modifiera den egna identiteten genom möjligheter att föra talan kring innehållet i den

resursstarka tolkningsrepertoaren. Detta visar på hur äldre fungerar både som producenter och som producerade av diskurs och lyfter därmed fram språkanvändningens centrala roll för hur äldre konstrueras. Samtidigt lyfter aktuella debatter kring de äldre upp att det fortsättningsvis råder en alltför begränsad och ensidig bild av de äldre i samhället (Svenska YLE. Sirpa Wrede, 13.12.2020).

6.2 Kontribution och syftets uppfyllelse

Ambitionen med den här forskningen har varit att påvisa att äldre inte enbart erbjuds sådana subjektpositioner som hör samman med korologiska ålder och som antas vara rotade i stereotyper kring äldre i samhället. Målsättningen har inte heller varit att utreda vad någon tänker om äldre utan snarare vad den säger i form av olika texter kring äldre och betona språkanvändning som orienterad mot handling och underbyggd av en vilja att uppnå ett syfte. Med detta som målsättning ville jag betona att det språk som vi använder skapar både möjligheter och begränsningar gällande de äldres handlingsutrymme i relation till digitaliseringen av samhället. Genom att använda diskursanalys som metod har jag påvisat olika sätt att tala som äldre som textförfattaren tillämpat och därmed visa på en viss språkanvändning.

Den här forskningen lyfter fram förekomsten av konkurrerande uppfattningar och variation men visar även att äldre har möjligheter att välja trots att samhället antas erbjuda en viss färdig förståelse och lyfter på så sätt fram hur betydelser skapas genom social interaktion i relation till en viss kulturell kontext. (Jokinen & Juhila, 2016)

I reflekterande forskning bör även en samhällsvetenskapens ideologisk-politiska dimension ingå. Detta innebär att samhällsstrukturen till viss utsträckning antas bidra till skapande av problem. Utgångspunkten är att samhället är organiserat utifrån olika maktförhållanden, som oftast är relaterade till den makroekonomiska strukturen. Det betyder att jag ser forskningen ingå i ett spänningsförhållande mellan reproduktion, förstärkning av en viss samhällsordning och ifrågasättande av denna.

(Nilsson, 2008) Texterna gällande de äldre och digitaliseringen kan på så sätt även kopplas ihop med jämlikhetsfrågor i samhället.

6.3 Kritisk granskning

Den kritik som ofta riktas mot postmodernism och poststrukturalism gäller att intresset för språk och text skapar ett reduktionistiskt förhållningsätt då detta inte refererar till något yttre eller en "yttre verklighet". Det poststrukturalistiska forskningsidealet är istället präglad av sökande efter variation och pluralism i såväl empiri som i tolkning av den (Alvesson & Skoldberg, 2018). Den här forskningen har använt positionerings teorin av Davies och Harré (1990) för att visa på hur de äldre positioneras genom diskursiv praktik genom olika artikulationer i texterna och därmed skapas spänningar mellan olika betydelser inom diskursen som kommer att ha olika sociala och psykologiska konsekvenser. De här konsekvenserna utgörs av de möjliga förhandlingsbara identiteter vilka de äldre kan anta och som därmed kommer att påverka deras egna uppfattningar om sig själva i relation till digitaliseringen.

Kritiken kring det här sättet att studera texter gäller även huruvida texten kan avspegla eller fungera som en metafor för ett socialt problem och idén med metaforen är att den därmed skapar standardiserad bild av olika fenomen. Kritiken har också gällt subjektets begränsade möjligheter att komma till tals. (Esaiasson & Oscarsson, 2017) Det här studiens styrka är att det empiriska material som använts är naturligt förkommande och jag inte kunnat påverka. Kritisk teori hävdar även att det är dominerande ideologier och institutionella maktstrukturer som bidrar till förekomsten av ojämlikheter i samhället och visar sig genom att det i samhället finns färdiga förståelser kring de äldre med detta gäller även kring andra utsatta grupper. (Nilsson, 2008)

Såsom alla andra studier har även denna studie vissa begränsningar och dessa har beaktats under forskningsprocessens gång. Det gäller främst val av metod och material men även mitt inflytande som forskare. Jag är även medveten om att tillämpningen av ett annat material kunde ha gett ett annat resultat på ett annat resultat. Studiens resultat kunde dessutom sätt annorlunda ut i andra kontext gällande någon annan utsatt grupp i samhället. Jag är även medveten om att man kan ha synpunkter på valet av materialet.

I utvärdering av kvalitativa studier föreslår Fejes och Thornberg (2015) användning av begreppet kvalitet i stället för validitet och reliabilitet. Studiens kvalitet hänvisar då till systematik och noggrannhet under hela forskningsprocessen men även till forskarens förmåga till sensitivitet, öppenhet och reflexivitet i relation till materialet. (Fejes & Thornberg, 2015) Detta har jag beaktat under forskningsprocessens gång och redogjorde närmare för under metodkapitlet.

Avslutningsvis visade resultaten av denna studie att äldre positioneras på olika sätt och detta kan förklaras på individ, institutionell och samhällelig nivå. Resultaten lyfte även fram att äldre även själva bidrar till konstruktionen genom att acceptera de positioner som samhället erbjuder. Samtidigt visar detta på underliggande maktstrukturer i samhället som bidrar till upprätthållande av dominerande diskurser kring äldre. Resultaten visar även på de äldres möjligheter att använda olika tillgängliga resurser och därmed andra sätt att positionera sig på och hur detta kommer till uttryck i diskursiv praktik. Identitetsskapande sker därmed genom ständiga förhandlingar och artikulationer vilka de äldre förhåller sig till på något sätt och detta står relation till tidigare mönster av delade värderingar, beskrivningar och argument kring de äldre i samhället.

6.4 Förslag till fortsatt forskning

Fortsatt forskning kring äldre och digitaliseringen är ett synnerligen aktuellt forskningsområde då den digitala världen tagit över större delen av våra dagliga kontakter. Detta har samtidigt ytterligare förtydligat klyftan mellan de som kan använda sig av digital teknologi och de som står utanför vilket även kan leda till ytterligare polarisering. Den pågående pandemin i vårt samhälle har framförallt lyft fram vikten av digital kompetens och digital inkludering men samtidigt har den problematiserat behovet av nära fysiska kontakter med varandra. Teman för fortsatt forskning kunde exempelvis handla om hur olika grupper såsom unga och äldre tillsammans diskursivt skapar gemensamma diskurser och därmed kan bidra till en delad digital gemenskap.

KÄLLFÖRTECKNING

Alvesson, M., & Sköldberg, K. (2008a). *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur.

Andersson, L. (2008). *Ålderism* Studentlitteratur.

Bergström, G., & Boréus, K. (2005). Samhällsvetenskaplig text-och diskursanalys. *Textens Mening Och Makt: Metodbok i Samhällsvetenskaplig Text- och Diskursanalys*,

Bolander, E., & Fejes, A. (2009). Diskursanalys

Budds, K., Locke, A., & Burr, V. (2017). Using discourse analysis in social psychology.

Burr, V. (2015a). *Social constructionism* (3: e upplagan) Routledge.

Callari, T. C., Ciairano, S., & Re, A. (2012). Elderly-technology interaction: Accessibility and acceptability of technological devices promoting motor and cognitive training. *Work*, 41(Supplement 1), 362-369.

Chen, W., & Wellman, B. (2004). The global digital divide—within and between countries.

IT & Society, 1(7), 39-45.

Cotton, S. R., Anderson, W. A., & McCullough, B. M. (2012). The impact of ICT use on loneliness and contact with others among older adults. Paper presented at the *ISARC. Proceedings of the International Symposium on Automation and Robotics in Construction*.

- Coupland, N., Coupland, J., & Giles, H. (1991). *Language, society and the elderly: Discourse, identity and ageing*. Basil Blackwell.
- Davidsson, P., Palm, M., & Mandre, Å M. (2018). *Svenskarna och internet 2018*. Stockholm: Internetstiftelsen,
- DiMaggio, P., Hargittai, E., Neuman, W. R., & Robinson, J. P. (2001). Social implications of the internet. *Annual Review of Sociology*, 27(1), 307-336.
- Edley, N., & Wetherell, M. (2001). Jekyll and Hyde: Men's constructions of feminism and feminists. *Feminism & Psychology*, 11(4), 439-457.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., & Wängnerud, L. (2007). Metodpraktikan. *Konsten Att Studera Samhälle, Individ Och Marknad*, 3(1)
- Fejes, A., & Thornberg, R. (2009). *Handbok i kvalitativ analys* Liber.
- Forsman K. Anna, & Nordmyr Johanna. *Att åldras på 2020-talet: Social delaktighet som grund för ett gott åldrande*. (). Helsingfors:
- Gatto, S. L., & Tak, S. H. (2008). Computer, internet, and e-mail use among older adults: Benefits and barriers. *Educational Gerontology*, 34(9), 800-811.
- Gergen, K. J. (1992). The social constructionist movement in modern psychology.
- Gorski, P., & Clark, C. (2002). Multicultural education and the digital divide: Focus on language. *Multicultural Perspectives*, 4(2), 30-34.
- Gorski, P., & Clark, C. (2003). Turning the tide of the digital divide: Multicultural education and the politics of surfing. *Multicultural Perspectives*, 5(1), 29-32.

Harré, R., & Van Langenhove, L. (1991a). *Varieties of positioning*.

Helsper, E. J., & Reisdorf, B. C. (2017). The emergence of a “digital underclass” in Great Britain and Sweden: Changing reasons for digital exclusion. *New Media & Society*, 19(8), 1253-1270.

Helsper, E. J., & Eynon, R. (2010). Digital natives: Where is the evidence? *British Educational Research Journal*, 36(3), 503-520.

Hill, R., Betts, L. R., & Gardner, S. E. (2015). Older adults’ experiences and perceptions of digital technology: (Dis) empowerment, wellbeing, and inclusion. *Computers in Human Behavior*, 48, 415–423.

Hülür, G., & Macdonald, B. (2020). Rethinking social relationships in old age:

Digitalization and the social lives of older adults. *American Psychologist*, 75(4), 554.

Ihm, J., & Hsieh, Y. P. (2015a). The implications of information and communication technology use for the social well-being of older adults. *Information, Communication & Society*, 18(10), 1123-1138.

Ihm, J., & Hsieh, Y. P. (2015b). The implications of information and communication technology use for the social well-being of older adults. *Information, Communication & Society*, 18(10), 1123-1138.

Jaeger, P. T. (2012). *Disability and the internet: Confronting a digital divide* Lynne Rienner Publishers Boulder, CO.

Jokinen, A., Juhila, K., & Suoninen, E (2016). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta: Teoksessa Jokinen, A., K. Juhila, E. Suoninen (2016) Diskurssianalyysi: teorian,

peruskäsitteet ja käyttö. *Vastapaino.Tampere*,

Brinkmann, S., & Kvale, S. (2008). Ethics in qualitative psychological research. *The Sage handbook of qualitative research in psychology*, 24(2), 263–279.

Korupp, S. E., & Szydlík, M. (2005). Causes and trends of the digital divide. *European Sociological Review*, 21(4), 409-422.

Lee, C., & Coughlin, J. F. (2015). PERSPECTIVE: Older adults' adoption of technology: An integrated approach to identifying determinants and barriers. *Journal of Product Innovation Management*, 32(5), 747–759.

Lindblom, J. (2011). Det socialpsykologiska perspektivet s. 21–43 i Lindblom, J. & Stier, J.(red.), det socialpsykologiska perspektivet. *Lund: Studentlitteratur AB*,

Lindblom, J., & Stier, J. (2011). *Det socialpsykologiska perspektivet* Studentlitteratur.

Locke, A., & Budds, K. (2020). Applying critical discursive psychology to health psychology research: A practical guide. *Health Psychology and Behavioural Medicine*, 8(1), 234-247.

Morato, J., Ruiz-Robles, A., Sanchez-Cuadrado, S., & Marzal, M. A. (2020). Technologies for digital inclusion: Good practices dealing with diversity. *Wealth creation and poverty reduction: Breakthroughs in research and practice* (pp. 17-37) IGI Global.

Nelson, T. D. (2004). *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons* MIT press.

Nilsson, M., & Jönson, H. (2009a). Äldre i massmedierna: Osynliga eller förknippade med

problem.

Planchard, E., & Remmegård, M. (2019a). Får alla vara med? En studie om seniorers upplevelser av digitaliseringen.

Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour* Sage.

Potter, J., & Wetherell, M. (1994a). Analyzing discourse. *Analyzing Qualitative Data*, 47-66.

Ragnedda, M., & Muschert, G. W. (2017). *Theorizing digital divides* Routledge.

Ragnedda, M., & Ruiu, M. (2017). Social capital and the three levels of digital divide.

Reneland-Forsman, L. (2018). 'Borrowed access'—the struggle of older persons for digital participation. *International Journal of Lifelong Education*, 37(3), 333-344.

Robinson, L., Cotten, S. R., Ono, H., Quan-Haase, A., Mesch, G., Chen, W., . . . Stern, M. J. (2015a). Digital inequalities and why they matter. *Information, Communication & Society*, 18(5), 569-582.

Rosenberg, L., Kottorp, A., Winblad, B., & Nygård, L. (2009). Perceived difficulty in everyday technology use among older adults with or without cognitive deficits. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 16(4), 216-226.

Scheerder, A., van Deursen, A., & van Dijk, J. (2017). Determinants of internet skills uses and outcomes. A systematic review of the second-and third-level digital divide. *Telematics and Informatics*, 34(8), 1607-1624.

- Steyaert, J., & Gould, N. (2009). Social work and the changing face of the digital divide. *British Journal of Social Work*, 39(4), 740–753.
- Suokannas, M. (2008). Den anonyma seniorkonsumenten identifieras: Om identitetsskapande processer i en marknadsföringskontext.
- Thornberg, R., & Fejes, A. (2015). Kvalitet och generaliserbarhet i kvalitativa studier.
- Tornstam, L. (2005). The social psychology of ageing. *Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag*,
- Tun, P. A., & Lachman, M. E. (2010). The association between computer use and cognition across adulthood: Use it so you won't lose it? *Psychology and Aging*, 25(3), 560.
- Van Deursen, A. J., & Helsper, E. J. (2015a). A nuanced understanding of internet use and non-use among the elderly. *European Journal of Communication*, 30(2), 171-187.
- Van Deursen, A. J., & Helsper, E. J. (2015b). The third-level digital divide: Who benefits most from being online? *Communication and information technologies annual* () Emerald Group Publishing Limited.
- Van Dijk, J. (2012). Digital democracy: Vision and reality. *Public Administration in the Information Age: Revisited*, 19, 49.
- Van Dijk, J. (2020). *The network society* Sage.
- Van Dijk, J., & Hacker, K. (2003). The digital divide as a complex and dynamic phenomenon. *The Information Society*, 19(4), 315-326.
- Vroman, K. G., Arthanat, S., & Lysack, C. (2015). "Who over 65 is online?" older adults'

dispositions toward information communication technology. *Computers in Human Behavior*, 43, 156-166.

Wetherell, M. (1998). Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse & Society*, 9(3), 387-412.

Wetherell, M., & Edley, N. (2014a). A discursive psychological framework for analyzing men and masculinities. *Psychology of Men & Masculinity*, 15(4), 355.

Wiggins, S. (2016). *Discursive psychology: Theory, method and applications* Sage.

Willig, C., & Rogers, W. S. (2017). *The SAGE handbook of qualitative research in psychology* Sage.

Winther Jörgensen, M., & Phillips, L. Diskursanalys som teori och metod. 2000. *Lund: Studentlitteratur*,

Zillien, N., & Hargittai, E. (2009). Digital distinction: Status-specific types of internet usage. *Social Science Quarterly*, 90(2), 274-291.

Elektroniska källor:

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731>

<https://www.tenk.fi/sv>

<https://svenska.yle.fi/artikel/2020/12/13/innovationsforskare-varfor-ar-vi-sa-forbannat-daliga-pa-att-gora-reklam-for-de>

<https://internetstiftelsen.se/nyheter/digitalt-utanfors>

<https://www.spfseniorerna.se/sa-tycker-vi/digitalisering/>

<https://www.senioren.se/omvarld-ekonomi/portad-fran-samtiden-digital-delaktighet-lonar-sig/>

<https://www.folkhalsan.fi/kampanj/digitalien/>

<https://www.sitra.fi/julkaisut/kohden-vuotta-2020/>

https://www.seniorsurf.fi/wp-content/uploads/SeniorSurf_RUOTSI_web151217.pdf

<https://elakelaiset.fi/elakelaiset-rylla-on-digitalisaatiossa-hybridistrategia/>

<https://magma.fi/guldalder-men-inte-for-alla-pensionarsliv-ar-2024-magma-studie-2-2014/>

<https://www.entersenior.fi/opiskele-itse/seniorin-digitaidot/>

<https://spfpension.fi/sv/it/>

<http://data.europa.eu/eli/dir/2016/2102/>

<https://vm.fi/sv/digi-i-vardagen-verksamhetsberattelse>

<https://www.spfseniorerna.se/sa-tycker-vi/digitalisering/>

BILAGOR